

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální patologie a sociologie

Sociální komunikace aktérů prevence rizikového chování

Bakalářská práce

Autor: Kateřina Pražáková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru

Vedoucí práce: PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Kateřina Pražáková
Osobní číslo: P111128
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru
Název tématu: Sociální komunikace aktérů prevence rizikového chování
Zadávající katedra: Katedra sociální patologie a sociologie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Práce se zabývá rizikovým chováním a komunikací aktérů jeho prevence. Teoretická část definuje a popisuje rizikové chování, jeho příčiny a možné důsledky. Dále zmiňuje možnosti prevence a vymezuje klíčové a především komunikační kompetence aktérů prevence. Výzkumná část se týká sociální komunikace v programu "Systém včasné intervence". Výzkum sleduje komunikaci aktérů prevence rizikového chování právě v rámci tohoto programu, její specifika, pozitiva, deficity a možnosti intervence.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování bakalářské práce:
Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
Katedra sociální patologie a sociologie
Oponent bakalářské práce: Ing. Eva Šimková, Ph.D.
Datum zadání bakalářské práce: 13.2.2013
Termín odevzdání bakalářské práce: 22.4.2015

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Děkuji PhDr. Václavu Bělíkovi, Ph.D. za ochotu ujmout se vedení této práce a za jeho cenné rady a připomínky. Děkuji také PhDr. Erichovi Stündlovi za zprostředkování kontaktu na ZŠ Felberova a za jeho rady. V neposlední řadě děkuji všem respondentkám ze ZŠ Felberova za účast na výzkumu a cenné informace, které mi poskytly.

Anotace

PRAŽÁKOVÁ, Kateřina. *Sociální komunikace aktérů prevence rizikového chování*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 65 s., Bakalářská práce.

Práce se zabývá rizikovým chováním a komunikací aktérů jeho prevence. Teoretická část definuje a popisuje rizikové chování, jeho příčiny a možné důsledky. Dále zmiňuje možnosti prevence a vymezuje klíčové a především komunikační kompetence aktérů prevence. Výzkumná část se týká sociální komunikace v programu "Systém včasné intervence". Výzkum sleduje komunikaci aktérů prevence rizikového chování právě v rámci tohoto programu, její specifika, pozitiva, deficity a možnosti intervence. Pro tuto práci byla zvolena kvalitativní forma výzkumu. Výzkum proběhl konkrétně na základní škole ve Svitavách, která se Systémem včasné intervence spolupracuje. Cílem této části práce je tedy především zmapovat současný stav prevence na této škole, identifikovat nedostatky a možná řešení.

Klíčová slova: Sociální komunikace, prevence, rizikové chování

Annotation

PRAŽÁKOVÁ, Kateřina. *Social Communication of Participants of Dangerous Behavior Prevention*. Hradec Králové: Faculty of Education of the University of Hradec Králové, 2015. 65 pp. Bachelor Thesis.

This thesis is focusing on the dangerous behaviour and communication of his participants. The theoretical part focuses the risk behaviour, his causes and the possible consequences. It focuses the communication of his participants too. The empirical part relates the program “Systém včasné intervence.” The research deals the communication of participants of dangerous behavior prevention in this program, namely specifics, positives, deficits and possible intervention. For this thesis was chosen qualitative research. The research was realized specifically to elementary school in Svitavy that cooperates with Systém včasné intervence. So In the empirical part of this thesis the aim is mostly to map the current state of prevention in this school, to identify gaps and possible solutions.

Keywords: social communication, prevention, dangerous behavior

Obsah

Úvod	8
1 Vymezení problematiky sociální komunikace a interakce	9
1.1 Pedagogická komunikace	10
2 Problematika prevence rizikového chování	13
2.1 Druhy prevence	13
3 Rizikové chování	17
3.1 Druhy rizikového chování	17
3.2 Rizikové skupiny	26
3.3 Instituce a služby zabývající se rizikovou mládeží v České republice	27
3.4 Monitoring rizikového chování na základních školách v Pardubickém kraji	31
4 Prevence na ZŠ	34
4.1 Standardní činnosti školního metodika prevence	34
4.2 Další pracovníci podílející se na prevenci rizikového chování	36
4.3 Školy se speciálním vzdělávacím programem	36
5. Výzkumné šetření prevence rizikového chování v SVI ve Svitavách	37
5.1 Systém včasné intervence ve Svitavách a ZŠ Felberova	37
5.2 Metodologická východiska	40
5.3 Presentace výsledků výzkumného šetření	43
Diskuse	49
Závěr	51
Seznam použité literatury a zdrojů	53
Přílohy	55

Úvod

Tato práce se zaměřuje na komunikaci aktérů prevence rizikového chování. Téma jsem si zvolila, protože mě zajímalo, co bývá příčinou jednotlivých rizikových jevů i jak by se jim dalo předcházet. Dalším z důvodů volby tohoto tématu je ten, že i já sama pracuji jako lektorka primární prevence. Zajímalo mě tedy, jak prevence probíhá jinde, než tam, kde sama působím, a také to, jak k ní je přistupováno.

Sociální komunikace aktérů prevence, na níž se tato práce zaměřuje, je zde chápána především jako jejich vzájemná spolupráce. Těmito aktéry mohou být jak různí odborníci, tak i žáci a jejich rodiče a další jednotlivci, protože ti všichni se mohou do jisté míry podílet na předcházení rizikového chování nebo alespoň zmírnování jeho dopadů.

Teoretická část práce se snaží popsat dosavadní poznatky o této problematice. Vymezuje základní pojmy (jako je sociální komunikace, prevence, rizikové jevy atd.), popisuje druhy prevence rizikového chování a jednotlivé rizikové jevy, zmiňuje také instituce zabývající se různými formami prevence rizikového chování, různá preventivní opatření, kompetence některých aktérů prevence a obsahuje též aktuální informace o výskytu jednotlivých rizikových jevů.

Praktická část práce se týká Systému včasné intervence ve Svitavách a ZŠ Felberova, která s tímto systémem spolupracuje. Tato část popisuje Systém včasné intervence, jeho specifika a hlavní cíle. Nejprve jsem navázala kontakt s PhDr. Erichem Stündlem, který je koordinátorem prevence kriminality ve Svitavách, ten mi předal kontakt na ředitelku ZŠ Felberova, kde následně proběhlo výzkumné šetření. To bylo provedeno formou kvalitativního výzkumu a jako metoda byl použit polostrukturovaný rozhovor. Během výzkumu jsem se snažila zjistit, jak probíhá realizace prevence rizikového chování ZŠ Felberova, kdo se jí nejvíce účastní, jakým způsobem je na této škole zjišťován výskyt jednotlivých rizikových jevů, s jakými institucemi škola spolupracuje, a také do jaké míry se na prevenci rizikového chování na této škole podílí právě Systém včasné intervence.

Hlavní cíl výzkumu je tedy následující: Popis realizace prevence rizikového chování na ZŠ Felberova ve Svitavách.

1 Vymezení problematiky sociální komunikace a interakce

Komunikaci neboli dorozumívání či sdělování můžeme chápat jako prostředek vzájemné interakce (vzájemného působení) mezi lidmi, ale také mezi živočichy. Sociální komunikací nazýváme případy, kdy probíhá komunikace ve vzájemném vztahu mezi lidmi (Čabálová, 2011). Čáp a Mareš (2001) ji považují za důležitý proces v realizaci osobních vztahů a zahrnující výměnu informací, ale také emocí, hodnocení a pobídek k činnosti.

Komunikace je také sociální jednání, jaké ustanovuje vždy nějakou formu společenství a existují i případy, kdy také ustanovuje realitu. Např. výrok oddávajícího úředníku o vzniku manželství je nejen sdělení, ale zároveň i akt, jímž manželství vzniká. Naopak výrok soudce o jeho zániku je aktem, jímž zaniká (Matoušek, 2010).

Existuje i teorie komunikace vycházející z kybernetiky a z teorie systémů, ta zabývá výběrem a významem prostředků komunikace, procesy doklování zpráv a způsoby jejich interpretace. (Matoušek, 2008). My se však budeme věnovat tomu, co je označováno jako sociální komunikace.

V sociální komunikaci užíváme různé způsoby sdělování: verbální a neverbální komunikaci a komunikační činy, přičemž verbální (slovní) komunikace zahrnuje písemnou i auditivní (zvukovou) podobu řeči. Takovýto způsob komunikace probíhá mezi nositelem (komunikátorem) a příjemcem sdělení. Během verbální komunikace se zaměřujeme na obsahovou stránku – na to, co sdělujeme, a také na aspekty paralingvistické – jak to sdělujeme. Mezi paralingvistické projevy patří: hlasové projevy (barva, intenzita či výška hlasu), rychlost, délka a přestávky, přesnost, logika, srozumitelnost. Během verbální komunikace si vyměňujeme jak obsah a informace, tak i postoje k obsahu, pocity a prožitky. Kromě toho si vzájemně poskytujeme zpětnou vazbu a využíváme různé typy otázek a odpovědí. Nonverbální (neverbální) komunikace oproti tomu využívá různé mimoslovní způsoby sdělování.

Dalším způsobem sdělování je komunikace činem (Mareš, Křivohlavý, 1995). Mezi tento způsob komunikace patří: chování člověka (něco děláme, jiným způsobem se chováme doma a jiným ve škole, jinak se chováme k různým lidem – tj. naše chování závisí na situaci a osobě); náš aktuální vztah k něčemu (ke škole, k učení, práci a to, zda

např. plním či neplním své povinnosti); specifické projevy komunikace činem (např. dětské škádlení, obrana či útok, šikanování druhých apod.).

Dalším typem sociální komunikace je komunikace masová, nebo též mediální či hromadná. Při takové komunikaci jsou veškeré informace a sdělení zprostředkovány pomocí masových médií, jako je televize, rozhlas, tištěné produkty, film, atd. Tento způsob komunikace je součástí veřejné komunikace a je v ní akcentován společenský rozměr komunikace (např. dosah, adresáti, očekávání) a podoba mediálního produktu. Svými účinky a produkty se dotýká i procesu výchovy a vzdělávání, bývají využívány jako prostředky výukového procesu a doplňují metody a formy vzdělávání.

Dosahy mediální komunikace by měly být usměřňovány učiteli i vychovateli, vzdělávacími a výchovnými cíly a voleny tak, aby podporovali osobnostní rozvoj, motivaci a učení žáka. Zároveň je vhodné předpokládat, že žáci budou přijímat informace výběrově dle svých potřeb, zájmům a očekáváním.

Protože cílená prevence rizikového chování bývá často realizována na školách, (což se týče i empirické části této práce), zmíníme zde i pedagogickou komunikaci.

1.1 Pedagogická komunikace

Jedním z typů sociální komunikace je pedagogická komunikace, která probíhá ve výukovém procesu mezi učitelem a žákem a mezi žáky navzájem, nebo také ve výchovně-vzdělávacím procesu s určitým cílovým zaměřením., proto bychom sem mohli zahrnout např. i primární prevenci na školách. Jde tedy o vzájemný vztah a působení subjektů: učitel-žák; rodič-dítě; vychovatel – vychovávaný atd.

Nejen mezilidská komunikace, ale zejména komunikace pedagogická, by měla být pedagogicky účinná, citlivá, respektovat individuální zvláštnosti aktérů komunikace a neměla by komplikovat život žákům, učitelům ani rodičům. I proto by měly být respektovány potřeby účastníků komunikace a interakce, jejich vzájemný vztah by měl být otevřeným setkáváním se u společné věci.

Čábalová (2011) považuje za důležité pro kvalitu výukového procesu i neustálé hledání takové cesty výchovy a vzdělávání, která přispěje k novému řešení vztahů a komunikace mezi učiteli a žáky, otevře žákům nové možnosti jejich tvořivé činnosti,

svobodných projevů a iniciativy a bude také respektovat svobodu a autonomii dítěte ve výuce a učení.

Pedagogická komunikace však má také svá úskalí a limity. Mezi faktory limitující komunikaci mezi učitelem a žáky či mezi čáky navzájem patří např.: prostor a čas, pravidla chování (vztah nadřízený-podřízený), výuková metoda a organizační uspořádání, sociální role (role učitele, role žáka nebo dítěte), obsah učiva, učební osnovy atd.

Ve výukovém procesu je také důležité si uvědomovat styly učení žáků, tedy jak se žák nejlépe učení, co a koho preferuje při učení apod. Mezi učebními styly jsou individuálními rozdíly, styly mohou být do jisté míry nezávislé na obsahu učení a je jasné, že u žáků různými způsoby ovlivňují proces osvojování učiva. Mezi učební či studijní styly žáků patří např.: vizuální-zrakový styl, kdy žák musí učivo vidět, auditivní- sluchový, kdy žákovi pomáhá výklad látky slyšet a kinestetický, kdy si žák musí učivo nějakým způsobem vyzkoušet, prožít nebo procítit (Čábalová, 2011).

Dále bývá zdůrazňován styl vedení žáka od liberálního typu přes demokratický styl až k autokratickému stylu vedení či způsob řízení, organizace či inovace výuky, např. typ reformátorského učitele, pro něhož jsou důležité změny prvků v procesu výuky), manažerský typ výuky, kdy se učitel soustředí na řízení a organizaci výuky nebo naopak humanistický typ, kdy je východiskem stylu žák, jeho osobnost a jeho potřeby Čábalová (2011).

Pedagogická komunikace jistě může mít do jisté míry rozhodující vliv na to, zda se u některého jedince rozvine rizikové chování či nikoliv. Např. Ženatová (2011) uvádí jako jednu z příčin záškoláctví, (jaké také patří mezi formy rizikového chování) právě školu, a to v případech, kdy se u žáků rozvine negativní vztah k učení z důvodu školní neúspěšnosti u jedinců intelektově hraničních či podprůměrných, dětí se specifickými poruchami učení a chování, nedostatek pestrých podnětů pro rozvoj u nadaných jedinců, nebo strach z konkrétního vyučovacího předmětu. Dalším uvedeným případem může být nepříznivé sociální klima vzniklé právě nevhodným působením pedagoga. Dále uvádí, že když učitel, na dítě působí pouze pomocí negativní motivace, „nálepkuje“, přehlídá jeho iniciativu a zdůrazňuje jen prohřešky a neznalosti, podporuje tím tendence

ke vzniku rizikového chování. Naopak i liberálnost učitele, lhostejnost k žákům může v některém z třídních kolektivů „nastartovat“ nárůst záškoláctví.

Z výše uvedeného vyplývá, že jednak výše zmiňované výchovné styly mohou zapříčinit rizikové chování, ale i jiné nevhodné působení pedagoga. Např. v případě specifických poruch učení je jistě vhodné, aby vyučující pomohl najít žákovy vhodný učební styl a snížil tak riziko rozvoje záškoláctví nebo i jiné formy rizikového chování.

2 Problematika prevence rizikového chování

V této části práce si nejprve definujeme význam slova prevence.

Podle pedagogického slovníku je prevence „*soubor opatření zaměřených na přecházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálněpatologickým jevům*“ (Průcha, 2003, s. 178).

Slowík (2007) tento termín vymezuje jako snahu společnosti nesmiřovat se pasivně s existencí vad a poruch u člověka a udělat vše pro to, abychom se těchto deficitů nejenom zbavili, ale také se pokusili předejít a zabránit jejich vzniku.

Matoušek (2008) definuje tento pojem ve vztahu k sociální práci jako soubor opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, především těm typům selhání, které ohrožují základní hodnoty společnosti (kriminalita, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus, násilí atd.). Jedná se tedy o to něčemu předejít, něčemu zabránit, o jakousi snahu zabránit tomu, co vnímáme jako nežádoucí, nebezpečné.

2.1 Druhy prevence

Zde si vymezíme základní druhy prevence. Podle Matouška (2008) ale i podle mnoha dalších autorů se prevence rozděluje do třech hlavních kategorií, a to na prevenci primární, sekundární a terciární. Nyní se každé z těchto kategorií budeme věnovat podrobněji.

Primární prevence

Cílem primární prevence je předcházení vzniku určitého jevu tím, že eliminujeme působení vyvolávajících faktorů Slowík (2007). Jde tedy o přecházení určitým jevům ještě předtím, než se projeví. MŠMT (2010) dělí primární prevenci podle následujících hledisek:

- Specifická prevence – je zacílena na určitou skupinu v době, kdy se očekávaný či případný problém ještě nemanifestoval a dále se dělí podle těchto kritérií:

- Všeobecná prevence – zaměřuje se na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika,
  - Selektivní prevence – zaměřuje se na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování,
  - Indikovaná prevence – zaměřuje se na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky;
- Nespecifická prevence – je cílena na celou populaci. Jedná se o aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času. Jde např. o zájmové, sportovní a volnočasové aktivity, a popř. o další programy vedoucí k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti a k odpovědnosti za sebe a své jednání.

Podle Matouška (2008) účinná primární prevence nespočívá ve varování a zákazech, ale v podpoře prosociálních postojů a chování, zatímco v ČR jsou preventivní aktivity zatím nesystematické a nekoordinované. Preventivní kampaně se zaměřují více na nové typy ohrožení, např. na nealkoholové drogy, gamblerství, obchod se ženami) a jsou málo vynalézavé i málo účinné. Málo si také všímají tradičních, podle Matouška větších rizik (např. abúzus alkoholu, který je považován za menší riziko než nealkoholové drogy, nebo rasismus, jaký je obecně vnímán jako málo závažný problém). Aby byla primární prevence smysluplná, musí splňovat následující zásady efektivity:

- Začíná co nejdříve a odpovídá věku,
- Činnosti jsou co nejvíce interaktivní,
- Zahrnuje podstatnou část žáků školního kolektivu,
- Realizovaný program bere v úvahu místní specifika,
- Program je kompletní a využívá více strategií (např. Prevenci ve školním prostředí, mimoškolní prostředí a současně práci s rodiči),

- Dlouhodobý a soustavný program obsahuje celé spektrum rizikového chování, dílčí aktivity jsou však zaměřeny na konkrétní jev (Nešpor, 2007 IN Kurz, 2010).

Je tedy vhodné začínat s ní co nejdříve, přizpůsobit její provedení věku i dalším specifickým dané skupiny lidí, a je dobré se dlouhodobě a postupně věnovat více oblastem rizikového chování.

Sekundární prevence

Sekundární prevence bývá také někdy označovaná jako prevence indikovaná. Její cílovou skupinou jsou osoby se zvýšeným rizikem sociálního selhání, popřípadě osoby, u nichž už k selhávání dochází, ale jeho míra se ještě nedá indikovat (Matoušek, 2008).

Např. u dětí mladšího školního věku se může objevit tzv. predelikventní chování, jež podle výsledků soudobých výzkumů pozitivně koreluje s pozdějším kriminálním chováním. Jedná se např. o záškoláctví, napadání spolužáků, drobné krádeže, negativní postoj k učitelům, lhaní dospělým atd. (Matoušek a Kroftová 2003)

Slowík (2007) jako příklad uvádí případ předcházení vzniku a rozvoji závislosti u osob, které již mají zkušenost s drogami. V tomto případě je cílem sekundární prevence např. to, aby se člověk experimentující s drogou neocitl ve stavu závislosti se všemi negativními důsledky, které závislost přináší. Někdy i v případech, kdy již závislost nastává, je možné přecházet těžšímu stavu závislosti. Jako další případ sekundární prevence zmiňuje screeningová vyšetření plodu v perinatálním období u matek, které patří do některé z rizikových skupin např. z hlediska věku, zvýšeného hlediska genetických vad atd.

Smyslem sekundární prevence je tedy ochrana reálně ohrožených osob před vlivem negativních jevů, ochrana skupin osob či jednotlivců, kde se objevuje zvýšené riziko negativních jevů či pomoci v případě, kdy se negativní jevy již vyskytují a je třeba zabránit zhoršení takovéto situace.

Některé typy kriminality jsou dnes označovány jako bagatelní delikty. Jde o činy málo závažné a podle anonymních průzkumů se jich v období dospívání dopouští většina mužské populace i jistá část dívek. Protože kontakt se soudem a případné odsouzení zvyšuje riziko opakování kriminálního chování (tak, že tím pachatel získává „nálepku“, jaká může změnit jeho sebepojetí i vztahy, jež k němu mají blízké osoby), je žádoucí zasahovat tak, aby byl pachatel účinně odstrašen od pokračování v protizákonné činnosti a aby byly podpořeny prosociální postoje, dovednosti a aktivity (Matoušek, Kroftová, 2003).

K prověřeným programům podle přehledu patří: krizová intervence poskytovaná rodinám v náročných životních situacích, behaviorální terapie zaměřená na změnu chování v interakcích, posilování žádoucího chování ve škole, které poskytují učitelé, posilování dovednosti rozhodovat se v náročných životních situacích, posilování sociálních dovedností atd. (Roming a spol., 1989 in Matoušek, Kroftová, 2003).

Terciární prevence

Terciární prevence se provádí u osob, u kterých již k sociálnímu selhávání došlo (Matoušek, 2008). Jejím cílem je zamezit dalšímu zhoršování stavu jedinců, u kterých patologický jev již působí. Snažíme se např. předejít vážnému či trvalému zdravotnímu nebo sociálnímu poškození, které může vzniknout u osob drogově závislých - např. snižováním rizika infekce virem HIV apod. (Slowík, 2007). Jedná se tedy o takový typ prevence, kdy již došlo k sociálnímu selhávání či na jedince už působí patologický jev a cílem prevence je v takovém případě zabránit dalšímu zhoršování situace.

3 Rizikové chování

V této kapitole se budeme věnovat rizikovému chování a vymežíme si zde základní pojmy. Matoušek rizikové chování vymezuje jako „*jednání, jež může ohrozit život, zdraví nebo sociální integritu jedince, nebo chování, které je namířeno proti zájmům společnosti definovaných zákony. Tímto chováním se soustavně zabývá kriminologie, behaviorální medicína a psychologie zdraví*“ (Matoušek, 2008, s. 175).

Na příkladu uvedeném v následujících řádcích si ukážeme, co bývá považováno za projevy rizikového chování. Primární prevence rizikového chování (která, jak již víme, se snaží předcházet sociálně patologickým jevům), se u žáků v působnosti MŠMT zaměřuje především na předcházení rozvoje rizik směřujících zejména k následujícím rizikovým projevům chování u žáků:

- agrese, šikana, kyberšikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie,
- záškoláctví,
- závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling,
- rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- poruchy příjmu potravy,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování.

Aktivita škol jsou směřovány nejen k prokazatelně efektivní specifické primární prevenci, ale také k eliminaci aktivit z oblasti neefektivní primární prevence a dále také k rozpoznání a zajištění pomoci včasné intervence nebo krizové intervence zejména v následujících případech: traumatických zážitků, domácího násilí, šikanování, násilného chování, týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání, ohrožování výchovy dítěte, experimentování s návykovými látkami, rizikových stravovacích návyků vedoucích k poruchám příjmu potravy (MŠMT, 2010).

3.1 Druhy rizikového chování

Nyní se budeme věnovat jednotlivým typům rizikového chování zvlášť.

Agrese

Agresivita je tendencí k jednání, které poškozuje věci nebo osoby. Může se jednat o reakci na ohrožení – obranu či o naučený působ prosazování vlastních přání (tzv. instrumentální agresí či projev vnitřního puzení. Podle Matouška (2010) může u jedince posilovat pocit moci a v jistých skupinách i prestiž a může být také podporována či tlumena způsobem výchovy, skupinovými normami a kulturou obecně. Pohotovost k agresivnímu chování však má i dědičnou složku a mohou ji podpořit i některé postižení mozku.

Podle hypotézy frustrace-agrese, v případě kdy je osobě znemožněno dosažení síle, o který usiluje, dochází k vyvolání agresivního pudu motivujícího jedince k chování směřujícího k poškození objektu nebo osoby, která frustraci způsobila. Jedná se však pouze o jednu z mnoha odpovědí na frustraci, třebaže častou. Když děti zažívají frustraci, často pocítují vztek a následně se chovají agresivně. Dospělí oproti dětem vyjadřují agresí spíše slovně než fyzicky (Atkinson, 2003).

V případě, když okolnosti z jakéhokoliv důvodu zabraňují přímému útoku na objekt vyvolávající frustraci, agrese může být přesunuta – namířena na nevinnou osobu nebo objekt místo na skutečnou příčinu frustrace. Např. muž, kterému jeho nadřízený ostře vytkne nedostatky v jeho práci, si může vybit vztek na své rodině a dítě frustrované zážitky ze školy může ničit školní majetek (Atkinson, 2003).

Pojem agresivita se do jisté míry překrývá s pojmem násilí. Některými autory je pojem agresivita užíván pro označení osobnostní dispozice, kdežto pojem násilí pro popis interakce (Matoušek, 2010).

Násilí

Násilí je chování namířené proti druhému způsobující mu škodu. Může být např. odplatou za chování, jež osoba považuje za nežádoucí, v jiných případech však může mít za cíl vynutit od druhého určité chování. Často se vyskytuje jako projev mocenských ambicí i reálné moci mezi jednotlivci nebo mezi skupinami. Může být institucionalizované (např. v podobě věznic či koncentračních táborů. Jako tzv. strukturální násilí se označuje taková forma násilí, které je zabudované do

společenského systému a má neosobní povahu. v tomto významu je pojem užíván i na různé formy znevýhodňování (např. žen na trhu práce). Oběťmi násilí se mohou stát i sociální pracovníci, proto je třeba se na toto riziko v rámci jednotlivých institucí připravit (Matoušek, 2010).

Šikana

Jedná se o týrání v kolektivech, jeho pachateli i oběťmi jsou dle Matouška (2010) osoby se stejnou formální pozicí ve skupině, často vrstevníci. Šikanování je podporováno autoritářskou atmosférou instituce, v níž je komunikačně i fyzicky oddělena skupina žáků, učňů, vojáků nebo vězňů od skupiny učitelů, mistrů, profesionálních vojáků a dozorců. Dopouštějí se jí osoby s dispozicí k agresivitě, osoby egoistické a osoby s nedostatečnou schopností soucitu. Většinou ji provádějí skupiny šikanujících.

Martínek (2009) rozlišuje dva základní termíny, a to šikana a teasing. Teasing je chování připomínající šikanu, nevinné škádlení mezi dětmi, které žádné z nich nevnímá jako nepříjemné. V případě šikany oproti tomu jeden nebo více žáci úmyslně, většinou opakovaně týrá spolužáky nebo spolužáky s použitím agrese a manipulace. Splněny přitom musí být následující podmínky: Jde o převahu síly nad obětí, a to psychické síly, množstevní síly, mentální síly nebo mocenské síly; oběť vnímá útok jako nepříjemný; útok může být dlouhodobý i krátkodobý.

Martínek také zmiňuje několik fází šikany. První z nich je ostrakismus. V této první fázi bývá oběť vyčleněna z kolektivu, ale ještě jí není přímo ubližováno. Druhým je fyzická agrese a psychická manipulace. Tlak na ostrakizovaného jedince se zvyšuje, může již docházet k bytí oběti nebo jejímu slovnímu napadání. Třetí stádium spočívá ve vytvoření jádra. Agresoři v tomto již vědí, že mají jasnou převahu nad obětí a začínají tím ovlivňovat celý kolektiv. Ve čtvrtém stádiu dochází k vytvoření norem. Psychika oběti je již natolik zasažena, že se stane na šikanujícím chování až závislá, přijímá tuto roli jako normální a přestává se bránit. Páté stádium totality je již v podstatě neřešitelné. Normy mezi agresory a obětí jsou jasně nastaveny a ostatní členové kolektivu jsou tomu plně přizpůsobeni. U oběti dochází k tzv. Stokholmskému syndromu,

již si ani nedokáže svůj život představit bez agresorů a nechává si dobrovolně ubližovat. Lze tedy předpokládat, že oběť si ponese následky celý život.

Kyberšikana

V dnešní době, kdy roste význam informačních technologií, je aktuálním tématem také kyberšikana. Jedná se o druh šikany, který využívá elektronické prostředky jako mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně. Řada jejich projevů může spadat do oblasti kriminálních činů (Duchoňová in Kurz, 2010).

Černá (2010) uvádí několik typů kyberšikany: Vydávání se za někoho jiného (pomocí jeho fotek, uváděním informací o něm atd.), vyloučení a ostrakizace (např. vyloučení z nějaké internetové hry), flaming (zahrnuje hádky, urážky apod., cílem agresora je poškodit oběť), pomlouvání (uvádění nepravdivých informací o oběti), atd.

Vandalismus

Tento pojem označuje svévolné poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku či podobných statků. Pachateli však nepřináší žádné materiální obohacení a zpravidla pro ně ani nemá žádný motiv kromě vlastního potěšení či pro uspokojení potřeby odreagovat se (Kurz, 2010).

Extremismus

Tento pojem označuje krajní politický postoj obvykle klasifikovaný na škále od levicovosti k pravosti. Skupiny, které tyto postoje zastávají, se pokoušejí řešit společenské problémy radikálně, nekompromisně a některé při tom i viditelně překračují hranici zákona (Matoušek, 2008).

Můžeme se setkat i s jiným i s širším rozdělením, kde se bere v potaz např. i extremismus náboženský, který lze chápat jako obranný psychologický mechanismus, který může snižovat míru stresu, napětí či úzkosti. Jeho nebezpečí spočívá především

v přesvědčení věřícího, že je tento způsob myšlení, cítění i chování je jediná či nejlepší i pro ostatní (Koukolík, 2008)

Pravicové extremistické skupiny, k nimž na našem území patří zejména skinheadi, mívají rasistický program. Oproti tomu levicové extremistické skupiny, mezi něž u nás patří především anarchisté, prosazují utopický ideál rovnosti lidí a zrušení státu (Matoušek, 2008).

Podle Matouška (2008) extremistické skupiny zastávají extrémní postoje k veřejným záležitostem. Veřejně, a to případně i násilnickými projevy, je demonstrují. Bývají přitažlivé pro dospívající mladíky a mladé muže, kteří hledají vzory a potřebují budovat svou totožnost formou protestu proti předchozí generaci, cizincům, národnostním společnostem apod. Příslušníci těchto skupin často pocházejí z rodin, které uznávají stejné hodnoty jako extremistické skupiny, anebo z rodin dysfunkčních. Ideologie extremistických skupin podléhají módním vlnám.

Rasismus a xenofobie

Rasismem dle Matouška (2010) rozumíme doktrínu obsahující nadřazenost jedné rasy nebo rasového podtypu nad jinou rasou či rasovým podtypem. V západní civilizaci koření v novověkém étosu dobyvatelství a kolonialismu. Dodnes se projevuje rasovou diskriminací různých stupňů od ignorování přes slovní a fyzické napadání po snahu o totální likvidaci odlišné rasy nebo rasového podtypu.

Pojem xenofobie zahrnuje odpor, strach, nepřátelství a nedůvěru ke všemu cizímu. Může se edit o nepřátelství klidem jiné barvy pleti, jiné národnosti, jazyka, náboženského přesvědčení, kultury atd. projevující se navenek odporem a nepřátelstvím vůči imigrantům, cizincům, uprchlíkům atd. (Kurz, 2010). Xenofobie je tedy širším pojmem než rasismus.

Záškoláctví

Záškoláctví lze charakterizovat jako úmyslné zameškávání školního vyučování a neplnění školní docházky většinou bez vědomí rodičů (Martínek, 2009). Mezi příčiny

může patřit např. pro žáka nepříjemné školní prostředí (důvodem mohou být spolužáci, učitelé atd.), některé poruchy učení, mentální úroveň dítěte i nesprávné výchovné působení rodičů, kteří dítě vůbec nevedou ke školní docházce, nebo naopak působí autoritářsky a dítě nadměrně trestají při školním neúspěchu (Vocilka, Pohunková In Kurz, 2010).

Závislostní chování

Závislost je definována jako „*Stav, v němž se člověk není chopen obejít bez určité látky případně činnosti. Má obvykle jak stránku fyzickou, tak psychickou i sociální*“ (Matoušek, 2010, s. 254). V následujících řádcích se budeme věnovat konkrétním typům závislostí.

Užívání návykových látek

Pomocí psychoaktivních látek lze dosáhnout změněného stavu vědomí. Lidé takové látky užívají již po celá staletí pro účely relaxace, stimulace, k navození spánku či naopak k udržení bdělého stavu atd. „*Slovem látka (droga) můžeme označit jakýkoliv prostředek kromě jídla, který na základě chemického působení mění chování organismu*“ (Atkinson, 2003, s. 210).

Pojem psychoaktivní látky tedy označuje látky ovlivňující chování, vědomí nebo náladu. Do této kategorie patří nejen pouliční drogy jako heroin či marihuana, ale také legální látky jako láky na uklidnění, stimulancia, a také běžně užívané látky jako alkohol, nikotin a kofein (Atkinson, 2003).

Podle Matouška (2010) jen v některých případech vede užívání návykové látky k závislosti. Dnes je velmi časté experimentování s drogami, a to především u mladých lidí žijících ve velkoměstech. Závislostí na návykové látce je stav, kdy se uživatel bez drogy nedokáže obejít a je tedy ochoten podřídit touze získat drogu většinu jiných hodnot.

Fyzická složka závislosti je návykem těla a v případě, kdy tělo nedostane drogu, reaguje abstinčním syndromem, který je dle Matouška (2010) medicínsky

zvládnutelný během dvou týdnů. Psychickou komponentou závislosti je dostat se po získání drogy do příjemnějšího stavu. Ta se dá zvládnout intenzivní léčbou nejlépe v terapeutické komunitě. Sociální složka závislosti na návykových látkách zahrnuje ohrožení člověka při kontaktu s prostředím, ve kterém je normální či dokonce žádoucí drogu brát.

Netolismus

Jedná se o závislost, která v současné době nabývá na aktuálnosti. Jde o závislost na tzv. virtuálních drogách, a to na sledování televize, videa, na internetu, na mobilním telefonu či na počítačových hrách (Kurz, 2010).

Kraus (2001) uvádí, že masová média u jedinců spoluutvářejí jakýsi duchovní svět a hodnotovou strukturu. Děti a mládež získávají dojem nepostradatelnosti médií, což má vliv i na jejich identitu.

McDowell a Hostetler, 2013 se domnívají, že hraní her poskytuje možnost úniku těm, kteří se potýkají s problémy, k nimž může patřit např. škola, přátelské vztahy, rodinné vztahy, sebeúcta atd. a tyto neumí řešit jiným způsobem. Uvádějí také možnost dřívějších sklonů k jiným typům závislostem u těchto jedinců nebo k depresi.

Gambling

Gamblingem rozumíme patologické hráčství - závislost na hazardních hrách ovládající životní styl člověka na úkor jiných jeho hodnot a závazků, tedy na úkor vztahů k blízkým lidem, práce i na úkor jiných zájmů. Sklon k vyhledávání nových a vzrušujících zážitků je dle Matouška (2010) částečně dědičným a ke vzniku hráčství přispívá i nuda, nedostatek zajímavější životní náplně, touha snadno si vydělat peníze, někdy i snaha předvádět, jak snadno hráč dokáže peníze utratit. Často pak vede k dluhům a vydírání blízkých osob poté, co věřitelé začnou dlužné peníze vymáhat. V některých případech je hráč schopen odhodlat se k léčbě, která probíhá buď ve specializovaných zařízeních, nebo v zařízeních, kde se léčí také závislosti na návykových látkách.

Poruchy příjmu potravy

Podle Atkinson (2003) je nejčastěji se vyskytující poruchou příjmu potravy obezita, zatímco opačným druh problému představují mentální anorexie a bulimie.

Mentální anorexii Atkinson (2003) vymezuje jako extrémní záměrnou ztrátu hmotnosti, která je vyšší než 15% minimální normální váhy jedince. Anorektičtí jedinci navíc trpí přesvědčením, že jsou stále příliš tlustí. U žen také dochází k zástavě menstruace. Pokles tělesné hmotnosti může vést k řadě nebezpečných vedlejších příznaků včetně náchylnosti k infekcím a v extrémních případech i ke smrti. Mentální bulimie je vymezena jako opakující se epizody nezadržitelného jení, po kterých následují pokusy o odstranění následků tohoto excesu v jídle zvracením nebo pomocí projímadel. Tyto epizody mohou být časté a extrémní.

Podle vědců pro výskyt anorexie a bulimie existuje celá řada příčin včetně sociálních (např. přílišné zdůrazňování štíhlosti žen), biologických, osobnostních i rodinných (Atkinson, 2003).

Negativní působení sekt

Jedná se o skupiny lidí s totalitními nároky vůči svým členům. Bývají tedy ovládnuty autoritářskou osobností, která má uvnitř sekty absolutní moc. I drobné projevy neloajality a neposlušnosti členů sekty jsou tvrdě sankcionovány. Matoušek (2010) hovoří o náboženských sektách jako o skupinách vyznávajících náboženskou ideologii, kterou příslušníci určité větší náboženské skupiny s další tradicí považují za odpadlickou, případně kacířskou. Sekta se však může postupně změnit v náboženskou organizaci hlavního proudu. Vůči ostatním církvím bývají nesnášenlivé. Často jsou zaměřené proti většinové společnosti a své členy od ní izolují, což je hlavním motivem pro vstup do sekty – lidé tak řeší těžkosti, do kterých se dostali ve světské společnosti, vstupují do nich především nejistí, vykořenění lidé a sekta v nich naplňuje potřebu společenské akceptace, pevného řádu, autority a duchovního směřování. Na druhé straně však sekta člověka manipuluje a deprivuje, zbavuje ho vlastní totožnosti.

K usnadnění odchodu ze sekty mohou pomoci poradenské služby či svépomocné skupiny nebo odborně řízené skupiny (Matoušek, 2010).

Sexuální rizikové chování

Autoři jako McDowell a Hostetler (2013) považují za přirozené v období dospívání, že jedinec touží zjišťovat možnosti vlastní sexuality. Na svém těle dospívající prožívá nejen různé hormonální změny, ale současně většina z nich není připravena na hormonální přílivy a překvapení, která se odehrávají jako přirozená fyziologická součást adolescence. Nějakou dobu trvá, než se naučí, jak ovládat svá sexuální nutkání. Fyzické pocity v nich však mohou zanechat pocit zmatku a strachu.

Sexuální rizikové chování spočívá v častém střídání partnerů a zvýšeným rizikem nákazy pohlavně přenosných nemocí, a také v nechtěném těhotenství (Hamanová in Roznerová, 2007).

3.2 Rizikové skupiny

Rizikovými skupinami jsou skupiny snadno zranitelných lidí, tedy lidí s tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením, lidí trpících vážnými nemocemi, lidí starých, bezdomovců, dětí bez rodinného zázemí, mládeže bez kontaktu se vzdělávací systémem a tím pádem i strhem práce, nezletilých matek, uživatelů alkoholu a jiných drog, ale také pracovníků v určitých profesích, příslušníků některých etnických skupin atd. Mezi rizikové skupiny se někdy počítají i rodinní příslušníci primárně ohrožených lidí (Matoušek, 2008). Jedná se tedy o celkem širokou skupinu lidí.

Pro obzvláště ohrožené skupiny jsou organizovány sociální programy. Riziko sociálního selhání a vhodnost programu však mají být určovány individuálně na základě hodnocení klientových potřeb a jeho situace, ne jen na základě příslušnosti k rizikové skupině (Matoušek, 2008).

Riziková mládež

Jako rizikovou mládež označujeme mládež, u níž je vyšší riziko sociálního selhávání. Jedná se o jednu z cílových skupin sekundární prevence. Mezi dispoziční faktory patří dědičnost, konstituce, nižší úroveň zdraví a rozumových schopností, poruchy morálního vývoje, dysfunkční rodina, neúčast na vzdělávání a na trhu práce, bydlení ve velkoměstě, příslušnost k asociálním subkulturám atd. (Matoušek, 2008).

Rizikové faktory můžeme najít nejen na straně dítěte, ale také na straně jeho rodičů, a také na straně prostředí, ve kterém dítě vyrůstá (Říčan, Krejčířová In Kurz, 2010). Nelze tedy hledat problém pouze na jedné straně.

Mezi vrozené faktory patří např. syndrom hyperaktivity, deficit rozumových schopností, deficit komunikačních dovedností či neatraktivní zevnějšek (Matoušek, 2008).

Pokud rodina selhává v základních funkcích, bývá to nad adaptační schopnosti dítěte. Takové selhávání se častěji objevuje v rodinách, kde jsou rodiče nezletilí (jeden či oba), závislí na návykových látkách nebo na hracích automatech, nemocní (zejména duševně) a v situacích rozvodu, nebo kdy je dítě vychováváno pouze jedním rodičem. Pokud rodič nezvládá svou zlost, nejenže tím v dítěti vzbuzuje nepříjemné pocity, ale

také mu tím poskytuje nevhodný příklad řešení konfliktů. I v případech, kdy se rodič chová protispolečensky, může představovat pro dítě vzor. Také ekonomické selhávání rodiny pojící se s nízkou kvalitou bydlení, s nedostatečnou výživou a se špatnou hygienou je pro dítě ohrožující (Matoušek, 2008).

Situací zvýšené zranitelnosti je u dětí i odpadnutí ze standardní vzdělávací dráhy, u mladých lidí pak nezaměstnanost, období přechodu od vzdělávání k zaměstnání a každý dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení (Matoušek, 2008).

V následujících řádcích se bude zabývat institucemi a službami, které se v ČR zabývají rizikovou mládeží.

3.3 Instituce a služby zabývající se rizikovou mládeží v České republice

Tato část práce se zaměřuje na jednotlivé instituce a služby, které se zabývají rizikovou mládeží v České republice a nějakým způsobem se snaží předcházet rizikovému chování nebo zmírňovat jeho dopady. Matoušek (2010) tyto instituce následujícím způsobem.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí je státní orgán, který je od roku 2003 součástí obecního úřadu s rozšířenou působností. (Dříve byl součástí okresního úřadu). Zabezpečuje sociálně-právní ochranu dětí podle zákona 359/1999 (Matoušek, 2008).

Sociální pracovníci působící v tomto oddělení mj. zastupují děti ve funkci opatrovníka během soudních jednání týkajících se zájmů a práv dítěte. Jedná se např. o úpravy poměrů dítěte, při rozhodování o návrhu na náhradní rodinnou péči včetně ústavní výchovy, při určování otcovství atd. počet takových případů bohužel stále narůstá (Matoušek, 2008).

Organizace sledující dodržování lidských práv v ČR (k nimž patří např. Český helsinský výbor) a nestátní organizace zabývající se situací ohrožených dětí soudí, že sociální pracovníci nejsou plně kompetentní být plně kvalifikovanými obhájkyňmi práv dítěte v soudních procesech, v nichž je protistrana zastupována kvalitním

advokátem. Vyvýtely proto tlak na to, aby poskytováním sociálně-právní ochrany dětí mohly být pověřovány i jiné státní a nestátní orgány. Podle výše uvedeného zákona o sociálně-právní ochraně dětí to již lze, tato varianta však zatím není příliš využívána (Matoušek, 2008).

Kurátor pro mládež

Kurátorem pro mládež je státní úředník, jehož úkolem je zabývat se dětmi z nefunkčních rodin, dětmi, které zanedbávají školní docházku, požívají alkohol či jiné návykové látky, dětmi živícími se prostitucí, dětmi, které spáchaly před dovršením 15 let čin, jaký by byl jinak trestný, dále pak dětmi utíkajícími z domova, ale také dětmi, na nichž byl spáchán trestný čin (Matoušek, 2010).

Státní úředník má v tomto případě poskytovat pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů a jeho cílem je přitom umožnit dítěti začlenění do společnosti. Dále by měl nabízet kvalitní volnočasové programy, spolupracovat se školami a dalšími subjekty, a také by měl být v osobním kontaktu nejen s dítětem, ale i s osobami odpovědnými za jeho výchovu (Matoušek, 2010).

Ústavní zařízení

Ústavním zařízením je diagnostický ústav a výchovná ústav. V ústavních zařízeních jsou děti a mladiství s nařízenou výchovnou či s uloženou ochrannou výchovou. V případech, kdy selhává rodina nebo se objevují známky sociálního selhávání dítěte, mluvíme o ústavní výchově. O ochranné výchově mluvíme v případech, kdy dítě spáchalo čin, který nelze z důvodu jeho věku trestat jiným způsobem, nebo mladiství ve věku 15-18 let, kteří spáchali čin, na nějž takto reagoval svým rozhodnutím soud (Matoušek, 2010).

Do diagnostického ústavu může být dítě umístěno i na žádost rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu. Děti zde mají být komplexně vyšetřeny během dvou měsíců a má být navržena další vhodná péče, jíž je nejčastěji dětský domov nebo

výchovný ústav. I do výchovného ústavu pro děti a mládež mohou být děti umisťovány po dohodě s jejich rodiči (Matoušek, 2008).

Domy na půl cesty

Domy na půl cesty vznikly z toho důvodu, že během pobytu v ústavních zařízeních na svěřence působí řada deprivacních vlivů a po odchodu z ústavu tak mladí lidé obtížně hledají vlastní bydlení a zaměstnání. Právě v tom se jim domy na půl cesty snaží pomáhat, ústavní deprivaci však odstranit nemohou. Tito mladí lidé se tak zhruba v polovině případů dostanou během krátké doby do konfliktu se zákonem (Matoušek, 2010).

Komunitní byty

Komunitní byty vytvořilo po roce 1990 několik nestátních organizací jako alternativu ke státním ústavním zařízením. Jedná se o malé jednotky v běžné městské zástavby, v nichž bydlí několik mladých lidí s vychovateli. Tyto služby však zatím nebyly rozšířeny (Matoušek, 2010).

Střediska výchovné péče

Většina těchto středisek vznikla při diagnostických stavech, personál a styl práce středisek jsou tedy úzce propojeny. Střediska výchovné péče nabízejí ambulantní programy pro rizikovou ládež a rodiny těchto jedinců, některá střediska však mají i pobytová oddělení, přičemž pobyty trvají 6-8 týdnů (Matoušek, 2010).

Probační a mediální služba

Jedná se o specializovanou sociální služby působící v rámci Ministerstva spravedlnosti ČR. Její činnost je zaměřena na práci s pachateli a obětmi trestných činů a

příspěvá k naplňování trestní spravedlnosti. V rámci trestního řízení je pověřena výkonem probace a poskytováním mediace (Kroftová, Ouředníčková, 2010).

Probací je myšlena „organizace a výkon dohledu nad obviněným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, individuální pomoc obviněnému, jeho pozitivní motivování, působení na něj, ab vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“ (zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě in Kroftová, Ouředníčková, 2010, s. 283).

Mediace představuje v obecném slova smyslu alternativní metodu řešení konfliktů, pomáhá nalézt přijatelné řešení dané situace s cílem urovnat vzájemné vztahy stran. Mediací v trestním řízení rozumíme podle uvedeného zákona „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi poškozeným a obviněným a činnost směřující k urovnávání konfliktního stavu vykonávanou v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provést jen s vysloveným souhlasem obviněného a poškozeného“ (zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě in Kroftová, Ouředníčková, 2010, s. 283).

Domy dětí a mládeže

Zřizovateli jsou magistrální a městské úřady. Domy dětí a mládeže této cílové skupině nabízejí možnost trávit volný čas různými kulturními, sportovními a vzdělávacími aktivitami (Matoušek, 2010). Dochází zde jistě ke smysluplnějšímu trávení času než je věnování se rizikovým aktivitám.

Nízkoprahové kluby

Nestátní neziskové organizace rozvinuly u nás po roce 1989 nové typy programů pro ohrožené děti a mládež. Takováto zařízení mají obvykle podobu právě nízkoprahových klubů. Některé z nich jsou zaměřeny na romské děti a mládež a některé nabízejí víkendové a prázdninové akce (Matoušek, 2010).

Salesiánská střediska

V oblasti práce s dětmi a mládeží se angažují i církve a podle Matouška (2010) jsou pravděpodobně nejpropracovanějším systémem práce s touto cílovou skupinou u nás právě salesiánská střediska. Ta vedla možností sportování nabízení i vzdělávací programy (např. cizí jazyky, počítače, křesťanskou věrouku atd.) i terapeutické programy pro děti a rodiny, které se dostaly do těžko řešitelných problémů. Terapeutické programy zde zajišťují odborníci, mezi něž patří i sociální pracovníci (Matoušek, 2010).

Obce a města

Obce a města s podporou Ministerstva vnitra ČR zavádějí technická opatření k prevenci kriminality (např. kamery do ulic). Podpora tzv. sociální prevence je podle Matouška (2010) zatím malá, sporadická a nesoustavná).

3.4 Monitoring rizikového chování na základních školách v Pardubickém kraji

Zde se budeme věnovat výzkumu, který proběhl v Pardubickém kraji a mapoval mj. i to, s jakými rizikovými jevy se školy setkávají nejčastěji. Na to, jak si později ukážeme, jsem pak ve svém vlastním výzkumu navázala. Toto výzkumné šetření realizovala Pedagogicko-psychologická poradna Ústí nad Orlicí (2013).

Jedná se o analýzu primární prevence v pardubickém kraji realizovanou prostřednictvím dotazníků, které vyplňovali zástupci ze škol mateřských, základních, středních a zástupci gymnázií. Dotazník vyplnilo celkem 613 respondentů – 305 zástupců mateřských škol (z celkového počtu 310 MŠ), 242 zástupců základních škol (z celkového počtu 250 ZŠ), 20 zástupců gymnázií (z celkového počtu 21 gymnázií) a 46 zástupců ze středních škol (z celkového počtu 72 SŠ).

Respondenti byli dotazováni, s jakými typy rizikového chování se setkávají nejčastěji, na jaké téma jsou v dané škole zaměřeny programy primární prevence, jakou formou realizují primární prevenci, s jakými organizacemi či fyzickými osobami spolupracují v rámci zajištění primární prevence a jaké jsou jejich zdroje finančních

prostředků na realizaci primární prevence. Dotazník byl realizován formou převážně uzavřených otázek, přičemž měli respondenti možnost vypsát i jiné možnosti.

Jak již bylo řečeno, my se zde zaměříme na zjištěný výskyt rizikových jevů na základních školách v Pardubickém kraji z hlediska četnosti. Ten je znázorněn v následující tabulce:

Tabulka1

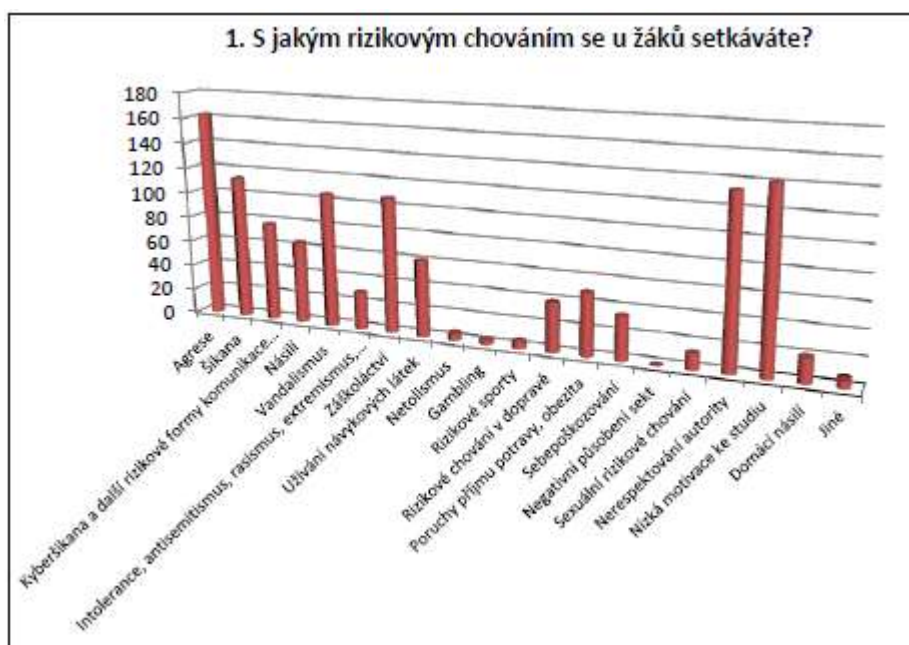
Druh rizikového chování	Počet kladných odpovědí
Agrese	163
Šikana	113
Kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií	78
Násilí	65
Vandalismus	106
Intolerance, antisemitismus, rasismus, extremismus, xenofobie a homofobie	30
Záškoláctví	107
Užívání návykových látek	61
Netolismus	6
Gambling	4
Rizikové sporty	6
Rizikové chování v dopravě	39
Poruchy příjmu potravy, obezita	50
Sebepoškozování	35
Negativní působení sekt	0
Sexuální rizikové chování	13
Nerespektování autority	134
Nízká motivace ke studiu	141
Domácí násilí	20
Jiné	8

(Pedagogicko-psychologická poradna Ústí nad Orlicí, 2013)

Výsledky byly Pedagogicko-psychologickou poradnou znázorněny do grafu následujícím způsobem:

Obr. 1

(Pedagogicko-psychologickoá poradna Ústí nad Orlicí, 2013)

Podle uvedené tabulky tedy k nejčetnějším rizikovým jevům na základních školách v pardubickém kraji patří následující: Agrese, nízká motivace ke studiu, nerespektování autority, šikana, záškoláctví, vandalismus, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, užívání návykových látek, poruchy příjmu potravy, obezita a sebeпоškozování. Protože jsou právě tyto jevy považovány za nečetnější v Pardubickém kraji, ve výzkumné části práce se zaměřuji na prevenci především těchto rizikových jevů.

4 Prevence na ZŠ

Protože je praktická část této práce realizována na základní škole, zaměříme se v této kapitole na prevenci rizikového chování právě na základních školách.

Na primární prevenci na ZŠ se do jisté míry podílejí všichni pedagogičtí pracovníci a v určité formě i provozní zaměstnanci, kteří mohou přispět při odhalování projevů rizikového chování (Kurz, 2010). Řešením rizikového chování na ZŠ se zabývá především školní metodik prevence, jemuž bývá tato funkce přidělena ředitelem školy a výchovným poradcem. Jejich náplň je upravena vyhláškou č. 72/2005 Sb. V některých základních školách se můžeme setkat také se speciálním pedagogem a školním psychologem. V následujících řádcích je uvedena standardní činnost školního metodika prevence právě podle zmíněné vyhlášky.

4.1 Standardní činnosti školního metodika prevence

Metodické a koordinační činnosti

- 1) Koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy.
- 2) Koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislosti, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů.
- 3) Metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy apod.).
- 4) Koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- 5) Koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců; prioritou v rámci tohoto procesu je prevence rasismu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti.

6) Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v poradně a s odbornými pracovišti (poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými, a dalšími zařízeními a institucemi), které působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

7) Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu sociálně patologických jevů.

8) Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence sociálně patologických jevů v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.

9) Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření.

Informační činnosti

1) Zajišťování a předávání odborných informací o problematice sociálně patologických jevů, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy.

2) Prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.

3) Vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence sociálně patologických jevů (orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce i jednotliví odborníci).

Poradenské činnosti

1) Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování; poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich

zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli).

2) Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole.

3) Příprava podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními.

4.2 Další pracovníci podílející se na prevenci rizikového chování

Na škole dále funguje výchovný poradce a preventista sociálně patologických jevů. Tuto funkci vykonává v základních a středních školách i v učilištích jeden z učitelů navíc ke svým standardním pedagogickým povinnostem. Podle Matouška (2010) se v některých případech jedná o pouhou formalitu, třebaže jindy je vykonávána s velkým nasazením a některá školská zařízení tak dosáhla pozoruhodných výsledků v oblasti prevence rizikového chování.

Asistent učitele má podle Matouška (2010) pomáhat především dětem z etnicky odlišných rodin, a to zejména romských. Někdy je asistent využíván i jako návštěvník v rodinách, jimiž zprostředkovává kontakt se školou i účastník výuky, během níž monitoruje participaci svých klientů a později v době mimo vyučování doplňuje to, co se dětem nepovedlo zvládnout během standardní výuky.

4.3 Školy se speciálním vzdělávacím programem

Podle Matouška (2010) se jedná o zvláštní školy (příčemž dnes se pro tento typ školy používá označení speciální), které byly původně zřízeny pro děti s mentálním hendikepem. V ČR je často navštěvují romské děti, což zahraniční komentátoři označují za akt systémového sociálního vylučování. Absolvent tohoto typu školy má totiž omezené možnosti se vyučit a najít si dobře placené místo na trhu práce.

5. Výzkumné šetření prevence rizikového chování v SVI ve Svitavách

Výzkumná část této práce se realizuje v Systému včasné intervence ve Svitavách (dále jen SVI), přesněji v ZŠ Felberova, která se SVI spolupracuje. Během tohoto výzkumu jsem se snažila nejen zjistit, jakým způsobem je na ZŠ Felberova realizována prevence rizikového chování, ale také s jakými institucemi během ní škola spolupracuje a jaký vliv na prevenci rizikového chování má na škole SVI.

Nejprve jsem navázala kontakt s PhDr. Erichem Stündlem, který je koordinátorem prevence kriminality ve Svitavách, ten mi předal kontakt na ředitelku ZŠ Felberova. Po dohodě s ním, ředitelkou školy a školní metodičkou prevence jsem se rozhodla zaměřit výzkum na prevenci nejvíce se vyskytujících rizikových jevů v Pardubickém kraji.

Jak již bylo zmíněno, tato část práce navazuje na Monitoring prevence rizikového chování mateřských, základních a středních škol Pardubického kraje realizovaný Pedagogicko-psychologickou poradnou Ústí nad Orlicí, Královéhradecká 513 – Krajské centrum primární prevence. Výzkum byl proveden v roce 2013.

V této práci se zaměřím na to, jakým způsobem se ZŠ Felberova zabývá rizikovými jevy, které podle výše zmíněného výzkumu patří k těm s nejčastějším výskytem v rámci Pardubického kraje, a to formou polostrukturovaného kvalitativního rozhovoru provedeného s ředitelkou školy, školním metodikem prevence a některými vyučujícími.

5.1 Systém včasné intervence ve Svitavách a ZŠ Felberova

Protože výzkum probíhal v ZŠ Felberova ve spolupráci s SVI, popíši zde i tyto instituce.

Systém včasné intervence

Jak již bylo zmíněno, praktická část této práce je realizována SVI ve Svitavách. Spolupracovala jsem zde především s doktorem Erichem Stündlem.

System včasné intervence ve Svitavách (dále jen SVI) je způsob práce a komunikace v oblasti prevence kriminality a sociálně-právní ochrany dětí a mládeže. Jeho prostřednictvím vykonávají sociální, zdravotní a školské orgány, probační úředníci, Policie ČR, městská policie a nestátní neziskové organizace systematickou práci s kriminálně rizikovými dětmi i s jejich rodinami (Stündl, 2008).

Nejedná se tedy pouze o spolupráci se školami, ale o spolupráci s mnoha dalšími institucemi. Jde o včasnou pomoc dětem, které se opakovaně dostávají do sítě orgánů činných v trestním řízení a jejich rodinám. Dochází zde k efektivnímu řešení konfliktních situací způsobených delikventním chováním, prevenci páchaní další trestné činnosti atd. Jako hlavní nástroj komunikace v SVI slouží informační systém propojující všechny instituce působící na poli prevence kriminality, sociální prevence a sociální patologie ve Svitavách. Mezi hlavní cíle SVI patří:

- zkvalitnit celkovou úroveň spolupráce všech zainteresovaných institucí,
- minimalizovat páchaní další trestné činnosti,
- zlepšovat efektivitu ukládaných opatření - urychlit a zefektivnit veškeré postupy i metody práce a využívat beze zbytku všech legislativních nástrojů přijatých pro oblast trestné činnosti dětí a mládeže a sociálně-právní ochrany dětí.
- Věnovat se s maximální intenzitou období před spácháním provinění (činu jinak trestného), kdy existuje řada signálů o problematickém chování nebo prostředí v okolí dítěte (tamtéž).

Hlavními záměry SVI je zajištění maximální možné informovanosti všech subjektech zabývajících se oblastí trestné činnosti dětí a mládeže v co nejkratším čase u nezletilých i mladistvých pachatelích trestné činnosti, o uložení a průběhu přijatých výchovných, ochranných či trestních opatření a o dětech, které jsou v péči orgánů sociálně-právní ochrany.

Dalším z hlavních záměrů je vytvoření podmínek pro možnost efektivním, rychlým a bezpečným způsobem oznámit do systému SVI podezření na týrání nebo zneužívání dětí a další okolnosti nezbytné pro činnost těchto orgánů (dostupné z www.rybinova.cz/upload/ERIK.ppt).

Pan doktor Stündl mi zajistil kontakt na ředitelku ZŠ Felberova, kde jsem dále realizovala svůj výzkum.

ZŠ Felberova

Během první návštěvy jsem byla provedena po škole metodičkou prevence, díky níž jsem získala následující informace.

ZŠ Felberova je sídlištní školou. Jedná se tedy o vyloučenou oblast v tom smyslu, že školu navštěvuje vyšší procento žáků ze sociálně znevýhodněných rodin a hrozí zde tedy zvýšené riziko působení negativních jevů.

Žáci na škole většinou vystřídají postupně tři třídní učitele. Jeden třídní učitel je obvykle vyučuje od 1. do 3. ročníku; druhý třídní učitel je vyučuje ve 4. a 5. ročníku; posledního třídního učitele mají na druhém stupni.

Učebny pro žáky prvního a druhého stupně jsou oddělené. Především v 1. a 2. patře, kde se nachází učebny prvního stupně, je chodba vyzdobena a působí tak útulným dojmem. Učebny druhého stupně se nachází ve třetím patře. Žáci mají možnost si o přestávce zahrát mnoho her, nachází se tam dokonce i menší horolezecká stěna. Hry se nachází i na chodbě pro žáky druhého stupně a během přestávek na žáky dohlíží dozor.

Na škole se nachází prosklená učebna, jakou v současné době navštěvuje problémová 8. třída a je tam do jisté míry oddělena od ostatních tříd. Žáci tam mají i vlastní toalety.

U jídelny mají žáci a učitelé k dispozici bufet s občerstvením. Na škole se nachází interaktivní učebna, kde také probíhají přednášky různých odborníků. V suterénu je žákům k dispozici knihovna, počítačové učebny a nízkoprahový klub Díra určen pro děti a mládež v nepříznivých životních situacích nebo pro ty, kteří jimi mohou být ohroženi. V pondělí a ve středu je otevřen pro všechny tyto jedince, v úterý a ve čtvrtek pro mladší děti a v pátek pro starší žáky, ale také pro mladé lidi ve věku do dvaceti let. Žáci rovněž mohou navštěvovat zájmové kroužky jako keramický kroužek, gymnastický kroužek, angličtinu atd. Ve škole se nachází dvě tělocvičny – velká a malá. Dále se tam nachází cvičný byt, kde mohou žáci trénovat praktické dovednosti.

Po vyučování někteří žáci tráví čas ve školní družině, kde jsou žáci rozděleni do skupin a kde je kladen důraz na přípravu do života (k odolnosti vůči negativním jevům, rozvoj tvořivosti atd.).

V šatně mají žáci přiděleny vlastní skříňky. Protože je ve škole integrován žák s Aspergerovým syndromem, byla mu přidělena skříňka oddělena od ostatních žáků, ta se nachází u vchodu do školy pro učitele.

Před školou je k využití sportovní areál. Škola je zapojena do projektu k vytvoření lepšího venkovního zázemí – školních pozemků. Zatím žáci s učiteli a vychovateli chodí na vycházky do lesa a k rybníku.

V rámci prohlídky školy jsem navštívila i sborovnu, jakou navštěvuje 30 vyučujících a kancelář, kde si mohou zaměstnanci školy půjčovat klíče a tyto výpůjčky zapisovat.

Škola je zapojena do několika projektů včetně projektu Výchova ke zdraví. Projekt se soustředil na rovinu zdravotní, psychickou i sociální a jeho uskutečnění pomohlo ke zkvalitnění životního stylu a rozvoji pozitivního sociálního chování nejen ve škole, ale i v rodinách žáků a jejich prostřednictvím také v celé jejich komunitě. Projekt byl zapojen napříč předměty do výuky 1.-9. ročníku, zúčastnili se o tedy všichni žáci i pedagogičtí pracovníci školy a přispěl tak k zajištění základních kompetencí v oblasti zdravého životního stylu, kde hraje důležitou roli v prevenci sociálních deviací.

5.2 Metodologická východiska

Cíl výzkumu

Popis realizace prevence rizikového chování na ZŠ Felberova ve Svitavách.

Výzkumný problém

Jakým způsobem ZŠ Felberova ve Svitavách realizuje prevenci rizikového chování?

Další výzkumné otázky:

1. Kdo se podílí na realizaci prevence rizikového chování na ZŠ Felberova ve Svitavách?
2. Jakým způsobem je zjišťován výskyt rizikových jevů na ZŠ Felberova ve Svitavách?
3. S jakými institucemi ZŠ Felberova spolupracuje na realizaci prevence rizikového chování?
4. Jak probíhá spolupráce ZŠ Felberova a SVI při realizaci prevence rizikového chování?

Výzkumná metoda sběru dat

V rámci tohoto šetření byl proveden kvalitativní výzkum a jako metoda byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. ZŠ Felberova jsem v rámci výzkumného šetření navštívila dvakrát. Během první návštěvy jsem se setkala s PhDr. Erichem Stündlem, ředitelkou školy a školní metodičkou prevence, abychom se dohodli na přesném zaměření výzkumu. Během této návštěvy jsem byla také metodičkou prevence provedena po škole a získala tak o ní základní informace. Během mé druhé návštěvy již byly provedeny rozhovory s respondenty.

Během rozhovoru jsou aktérům prevence rizikového chování na ZŠ Felberova pokládány otázky, jakým způsobem je na škole realizována prevence rizikového chování, kdo se nejvíce podílí na realizaci prevence rizikového chování, jakým způsobem je zjišťován výskyt jednotlivých rizikových jevů na škole a s jakými institucemi škola spolupracuje na prevenci rizikových jevů. Ze všech těchto rozhovorů byl pořízen zvukový záznam.

Otázky se nejprve týkaly prevence rizikového chování na škole obecně, později byly tytéž otázky směřovány ke konkrétním rizikovým jevům. Jednalo se o následující jevy:

- Agrese a násilí,
- Nízká motivace ke studiu,
- Šikana,
- Záškoláctví,
- Vandalismus,

- Kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií,
- Násilí,
- Užívání návykových látek,
- Poruchy příjmu potravy, obezita,
- Sebepoškozování.

Jedním z nejčastěji uváděných rizikových jevů v Pardubickém kraji bylo také nerespektování autority. Tím jsme se však rozhodli v této práci nezabývat z důvodu obtížné identifikace tohoto problému, a také proto, že je obtížné zaměřit cílenou prevenci právě na tento typ rizikového jevu.

Otázky na jednotlivé rizikové jevy byly formulovány následujícím způsobem:

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt agrese a násilí?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci agrese a násilí?

Kdo se na ní podílí?

S jakými institucemi spolupracujete při prevenci agrese a násilí?

Stejným způsobem jsem se respondentů ptala na ostatní uvedené rizikové jevy.

U respondentů jsem zjišťovala také jejich vzdělání, kvalifikaci z hlediska prevence rizikového chování a délku jejich praxe.

Rozhovory probíhaly v kabinetech jednotlivých zaměstnanců školy a nahrávány na diktafon. V pořadí první a také nejdelší rozhovor proběhl právě s metodičkou prevence, která mi tak poskytla nejvíce informací o realizaci prevence rizikového chování na škole. Z tohoto důvodu se také ředitelka školy, která byla v době mé přítomnosti na škole zaneprázdněna, nevyjádřila ke všem konkrétním rizikovým jevům zvlášť, (nepovažovala za důležité opakovat informace, jaké mi již zprostředkovala metodička prevence).

Výzkumný vzorek

Respondenty jsou aktéři rizikového chování na ZŠ Felberova, a to ředitelka školy, školní metodička prevence a dvě z vyučujících – jedna učitelka z prvního stupně a jedna učitelka z druhého stupně.

Následující tabulka uvádí u jednotlivých respondentů kvalifikaci (obor vzdělání, případně i konkrétní vzdělávací instituci) a délku praxe. Tyto informace jsem rovněž získala na základě polostrukturovaných rozhovorů.

Tabulka 2

Funkce	Kvalifikace	Praxe
Metodik prevence	UPOL - obor učitelství prvního stupně a speciální pedagogika; Kurzy: PPP Svitavy – Kurz primární prevence; Do budoucna rozšiřující studium v rámci celoživotního vzdělávání prevence sociálně-patologických jevů	Učitelství: 1,5 roku; lektor vrstevnických programů: 2,5 roku
Ředitelka školy	MU - biologie – zeměpis; Kvalifikace na metodika sociálně-patologických jevů Kvalifikace na výchovného poradce; Management škol	12 let
Učitelka 1. st.	Učitelství pro první stupeň se zaměřením na tělesnou výchovu; Školení	12 let
Učitelka 2. st.	Učitelství pro střední školy: dějepis - ruština; angličtina pro první stupeň; Školení	15 let

Podle metodičky prevence se o vzdělávání učitelů zaměřuje především Organizace Prevko z Litomyšle, která se zabývá hlavně prací se třídou a komunikací v kolektivu.

5.3 Prezentace výsledků výzkumného šetření

Zde se budeme věnovat prevenci jednotlivých rizikových jevů na ZŠ Felberova. Informace byly získány na základě rozhovoru se zaměstnanci školy (viz. tabulka x).

Na prevenci se nejvíce podílí především školní metodička prevence, ale také ředitelka školy, která je současně výchovnou poradkyní. Učitelka druhého stupně se zmínila o práci metodičky prevence slovy: *„Ona vlastně učí průřezově na prvním stupni i na druhém, takže vlastně má možnost... je vlastně s takovým nejširším*

kolektivem dětí. Ona je tam od čtyřek do těch devítek, takže vlastně má nejširší záběr z nás.“ V budoucnu budou na škole působit dva metodici prevence, jeden pro první a druhý pro druhý stupeň. Prevence probíhá v rámci výuky předmětů, škola žákům rovněž nabízí volnočasové aktivity, k nimž patří různé sporty (např. volejbal) nebo školní kapela. Všichni respondenti zdůrazňovali jako klíčovou komunikaci s žáky i s jejich rodiči, hovořit s nimi o problémech i společně hledat jejich řešení. Učitelka prvního stupně řekla: *„My to teda řešíme tak, že si vždycky uděláme kroužek, takže ty situace řešíme, nebo taky jak se ty děti cítí, jaký mají problém i třeba v soukromí, tak třeba mohou přijít za mnou nebo za panem asistentem, za paní vychovatelkou, takže tak nějak se tomu snažíme předcházet, nebo když se něco děje, tak to s nimi probíráme.“* Snaží se také udržet přátelskou atmosféru ve své třídě. Učitelka druhého stupně zase vnímá jako důležité mít ve své třídě dostatek vyučovacích hodin s žáky, a to alespoň pět, aby s nimi byla v dostatečném kontaktu.

Ředitelka školy vidí jako problém to, že někteří rodiče nejeví dostatečný zájem o vývoj jejich dítěte, a také nedostatek finančních prostředků, které by mohly zefektivnit prevenci na škole. Domnívá se také, že pro některé žáky by byla vhodnější speciální škola, vyžadují totiž individuální přístup a při současném počtu žáků ve třídách nemají učitelé na všechny žáky dostatek času.

Výskyt rizikového chování je zjišťován vícero způsoby. Jedním z nich je, že je metodik prevence nebo jiný zaměstnanec školy upozorněn na daný problém, a to jak vyučujícím, žákem nebo rodiči žáka. Ve škole funguje také schránka důvěry. Klima kolektivu ve třídách bývá někdy zjišťováno pomocí sociometrie.

Jak již bylo zmíněno, škola má rovněž vlastní nízkoprahový klub a spolupracuje s těmito institucemi: SVI, Bonanza, Policie ČR, OSPOD, Květná zahrada, Krůček, Pestalozzi, Svitavská poradna pod PPP v Ústí nad Orlicí, svitavská nemocnice (proškolení žáků ohledně resuscitace) atd. Některé z těchto institucí jsou zmíněny v přílohách. Často byla zmiňována spolupráce s odborníky z různých oborů, učitelka druhého stupně např. zmínila: *„Pak jsou ještě přednášky ještě od profesionálů, sem chodí profesionálové jako advokáti, policisté, pak gynekolog (smích) v rámci trošku té prevence pro děvčata.“*

Respondenti také často zmiňovali a chválili spolupráci se SVI a PhDr. Erich Stündl, kterou si velmi chválí a považují za velmi efektivní. Učitelka prvního stupně spolupráci s ním popsala slovy: „*Pan Stündl, to je taky borec. Člověk na dobrém místě.*“ PhDr. Stündl škole také poskytl informace o institucích působících ve Svitavách a v okolí, škola se následně s některými z nich spojila.

Učitelky také velmi chválily práci školní metodičky prevence – např. v tom, že má dobrou schopnost porozumět žákům, a také práci ředitelky školy – např. když učitelka prvního stupně řekla: „*takže si toho vážím, že i naše paní ředitelka vlastně spolupracuje s orgány, který s tím souvisí, je taková šikovná. Takže tady se na to dbá*“.

V neposlední řadě se škola snaží spolupracovat s rodiči žáků, a to nekonfliktní formou. Proto se snaží hledat k nim cestu. S nimi nejvíce jedná právě metodik prevence, ředitelka školy také její zástupkyně, která pořizuje zápis ze setkání, který pak rodiče podepisují a slouží také jako dohoda dalšího postupu.

Prevence agrese a násilí

Na prevenci agrese a násilí se podílí vyučující, a to buď ve výuce, nebo i přestávkách pak především ti kteří mají zrovna dozor o přestávkách, v případě potřeby na škole funguje také zesílený dozor. Na výskyt tohoto rizikového jevu někdy upozorní i žáci. Jako prevence zde působí třídní pravidla a další opatření, k nimž patří napomenutí, důtka třídního učitele, ředitelská důtka, snížená známka schování a soud v případě, že škola není přímo místem, kde k tomuto jevu dojde.

Prevence nízké motivace ke studiu.

Na škole funguje elektronický zápis známek žáků, který pomáhá učitelům zjišťovat sníženou motivaci žáků ke studiu. zjišťována je také komunikací mezi učiteli mezi sebou (často se obrací na třídního učitele žáka, školního metodika prevence nebo na výchovného poradce) a v případě náhlého zhoršení prospěchu u žáka se snaží hledat jeho příčinu.

Škola také pořádá sportovní soutěže, ale učitelé volí také tzv. borce školy, kde oceňují nejen prvenství v soutěži, ale i např. i takové úspěchy, k nimž patří dohnat školní látku po dlouhodobé nemoci, udělen byl také žákovi z Rumunska, který se rychle

doučil češtinu. Žáci také sbírají pomerančovou a citronovou kůru a za získané finance škola pořizuje pomůcky do výuky, vybavení školy, nebo pořádá výlety. Učitelé se také snaží oceňovat u žáků veškerou aktivitu a snahu.

Prevence šikany

Šikana bývá zjišťována s pomocí žáků, kteří ji nahlašují či s pomocí sociometrie, k níž využívají sociometrický dotazník z Prevka. Na prevenci se nejvíce podílí metodik prevence, třídní učitelé a výchovná poradce.

Prevence záškoláctví

Záškoláctví obvykle jako první odhalí třídní učitel, případně ten, kdo dítě potká mimo školu. v takovém případě bývají rodiče žáka pozváni do školy a hledají se důvody záškoláctví. Rodičům je pak doporučena následná péče. Další z možností je smlouva s rodiči o tom, že žák začne nosit omluvenky pouze od lékaře, zatímco za ostatní neomluvené hodiny mu hrozí snížený stupeň známky z chování. Smlouvu podepisuje také třídní učitel žáka. Na prevenci záškoláctví se dále podílí ředitelka školy a školní metodik prevence.

Jakým způsobem zde realizujete prevenci záškoláctví?

Prevence vandalismu

V rámci prevence vandalismu na škole působí dozor na chodbách v době přestávek. V přízemí působí jako dohled i školník. Protože k ničení školního majetku dochází nejvíce v šatnách pro žáky druhého stupně, je těmto šatnám věnováno více pozornosti také policie.

Kromě dozoru na chodbách se využívají další výchovná opatření včetně úhrady způsobených škod.

Prevence kyberšikany a dalších rizikových forem komunikace prostřednictvím multimédií

Na prevenci kyberšikany a dalších rizikových forem komunikace prostřednictvím multimédií se nejvíce podílí metodik prevence a třídní učitelé. Výskyt tohoto jevu bývá zjištěn tím, když žáci nahlásí problém. Další možností je kontrola profilů na Facebooku učiteli či metodikem prevence. To se praktikuje v případě, kdy se

žák jeví jako problémový. Na druhou stranu bývají žáci vedeni k tomu, aby si své profily na této sociální síti zabezpečovali v největší možné míře, proto ve většině případů není tento způsob kontroly možný. Na škole také proběhla přednáška Mgr. Karla Žáka ohledně toho, na co si dávat pozor na internetu – např. jak se bezpečně seznamovat, s kým není bezpečné komunikovat atp. Na možná rizika tohoto jevu bývají žáci upozorňováni také v rámci výuky informatiky.

Prevence užívání návykových látek

Na prevenci užívání návykových látek by se v největší míře měla podílet rodina. Ve škole pak metodik prevence, ředitelka školy a třídní učitelé. Výskyt tohoto jevu bývá zjišťován nejčastěji poté, co na něj upozorní některý s žáků (což je třeba dále ověřovat), ředitelka pak o tom dále podává hlášení.

Prevence je realizována ve výuce, kdy jsou žáci poučováni o možných rizicích a o právech a povinnostech souvisejících s tímto jevem, a to již od prvního ročníku. Metodická prevence rovněž vyučuje předmět výchova ke zdraví, který se snaží vést žáky ke zdravému životnímu stylu. V rámci tohoto předmětu bylo žákům puštěno video, v němž došlo k policejnímu zásahu na diskotéce při užívání návykových látek u nezletilých, který měl rovněž za následek informovanost jejich rodičů a sociální pracovníce. Cílem bylo, aby si žáci uvědomili, jaké důsledky by mohli užíváním návykových látek vyvolat. Na prevenci tohoto jevu se také podílí policie ČR a další lektoři, kteří mají na škole přednášky na toto téma.

Prevence poruch příjmu potravy a obezity

Výskyt poruch příjmu potravy je zjišťován nejčastěji tím, že ho žáci oznámí školnímu metodikovi prevence nebo třídnímu učiteli. Obezita je zjevná.

V rámci prevence je ve škole realizován projekt Ovoce do škol, který má za cíl poskytnout žákům zdravější formu stravování, a také projekt Mléko do škol, který žákům nabízí mléčné výrobky za zvýhodněné ceny. V rámci předmětu výchova ke zdraví bývají žáci informováni o zdravějších formách stravování i o vhodnosti pohybu. Žákům jsou též nabízeny volnočasové sportovní aktivity, k nimž patří gymnastický kroužek, volejbal, a také aktivity v rámci školní družiny. Školní bufet je také převeden pod správu školní jídelny, která se snaží nabídnout žákům nenásilnou formou zdravou

výživu, a to alespoň jednou týdně, např. ovesnou kaši, celozrnnou mouku apod. Cílem je, aby si žáci uvědomili, že také zdravá strava může být chutná.

Prevence sebepoškozování

Na prevenci sebepoškozování se nejvíce podílejí školní metodik prevence, ředitelka, třídní učitelé, rodiče, žáci samotní. Učitelé tělocviku byli osloveni, aby si u žáků všímali možných známek tohoto jevu. Pozornost na tento jev byla zvýšena především poté, co k němu došlo na přímo na půdě jiné svitavské školy. Žáci osmých tříd, u nichž je tento jev údajně nejrizikovější, se také zúčastnili programu organizovaného Bonanzou. Na škole také proběhlo velké rodičovské sdružení, kde byli rodiče žáků informováni o možnosti dojít spolupráce se školou (ve formě doporučení, jak řešit problém, případně kam se dále obrátit o pomoc) v případě, že by tento problém zjistili u svých dětí. Metodika prevence vidí jako důležité nevidět problém pouze u dítěte a také komunikaci s dítětem. Na tomto rodičovském sdružení měl svůj vstup také PhDr. Erich Stündl, který upozorňoval zejména na rozšířenost tohoto jevu a Mgr. Tříňovský, který mj. zmiňoval možnosti jak tento problém lze řešit.

Shrnutí výsledků

Následující tabulka shrnuje konkrétní odpovědi jednotlivých respondentů na otázku, koho považují za hlavní aktéry prevence rizikového chování na škole, jakým způsobem je na škole zjišťován výskyt rizikových jevů, s jakými institucemi škola spolupracuje a jak konkrétně je na škole realizována prevence

Tabulka 3

	Metodička prevence	Ředitelka školy	Učitelka 1. stupně	Učitelka 2. stupně
Hl. aktéři	Metodik prevence, ředitelka/výchovná poradkyně, učitelé	Metodik prevence, výchovný poradce (ředitelka), Dr. Stündl, třídní učitelé	Ředitelka, metodička prevence, Dr. Stündl učitelé	Metodička prevence, ředitelka/výchovná poradkyně.
Zjišťování výskytu	Upozornění zaměstnance školy, schránka důvěry, sociometrie	Metodička prevence, nízkoprahový klub, Bonanza, městský úřad, spolupráce s	Dr. Stündl, ředitelka, metodička prevence atd.	Při výskytu problému, v rámci výuky a třídnictví

		odborníky, Dr. Stündl atd.		
Spolupracující instituce	SVI, Bonanza, Policie ČR atd.	Bonanza, květná zahrada, městský úřad, OSPOD, Pestalozzi, Policie ČR, SVI atd.	Dr. Stündl, SPC, psycholog atd.	Policie ČR, Svitavská nemocnice, hasiči, klub Díra, Květná zahrada
Realizace prevence	Výuka, komunikace s žáky a rodiči, přednášky, projekty, volnočasové aktivity atd.	Výuka, nízkoprahový klub, spolupráce s institucemi atd.	Komunikace (o všem s žáky mluvit),	Semináře, přednášky, akce, nízkoprahový klub atd.

Diskuse

Z výše uvedených informací se zdá, že má škola velmi promyšlený systém prevence rizikového chování a snaží se ho dále rozvíjet. Zaměstnanci školy mezi sebou komunikují – vzájemně se informují a radí se o dalších postupech, snaží se rovněž komunikovat s žáky a jejich rodiči. Spolupracují rovněž s dalšími odborníky, kteří pro žáky pořádají přednášky, semináře a podobné preventivně-vzdělávací akce a dalšími institucemi. V rámci rozhovorů se čtyřmi respondentkami jsem měla možnost nahlédnout na prevenci ve škole z více úhlů pohledu. Je zřejmé, že kdybych promluvila s více zaměstnanci školy, mohli bychom tam získat ještě přesnější obraz o prevenci rizikového chování na škole.

Respondenti výzkumu chválili spolupráci se SVI a jmenovitě s PhDr. Erichem Stündlem. Přestože spolupráci s ním velice chválí, tato práce se zaměřila především prevenci rizikového chování a komunikaci jejích aktérů přímo na ZŠ Felberova, ne tolik na spolupráci se SVI. Do budoucna by proto možná stálo za to zjistit více o tom, jak konkrétně spolupráce se SVI probíhá.

V rámci dalšího výzkumu by také mohlo být zajímavé porovnat prevenci na ZŠ Felberova (případně na jiné škole spolupracující se SVI) s prevencí na jiné ZŠ, která se SVI ani žádnou podobnou institucí nespolupracuje. Otázkou je, jak by se prevence na

takových školách odlišovala od prevence na školách spolupracujících se SVI či podobnou institucí.

Závěr

Teoretická část této práce nám vysvětluje základní pojmy týkající se sociální komunikace aktérů prevence rizikového chování a nabízí nám určitý přehled o tom, s jakými rizikovými jevy se můžeme setkat a jakým způsobem je u nás prevence rizikového chování realizována. Slouží také jako teoretický podklad pro výzkumnou část práce.

Praktická část práce proběhla v Systému včasné intervence ve Svitavách, konkrétněji na ZŠ Felberova, která s tímto systémem spolupracuje při prevenci rizikového chování. Hlavním cílem výzkumu byl popis realizace prevence rizikového chování na ZŠ Felberova ve Svitavách. Snažila jsem se také zjistit, kdo se na této škole podílí na realizaci prevence rizikového chování, jakým způsobem je tam zjišťován výskyt rizikových jevů, s jakými institucemi škola spolupracuje na realizaci prevence rizikového chování a jak probíhá spolupráce ZŠ Felberova a SVI při realizaci prevence rizikového chování. Pro toto výzkumné šetření byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru (jednalo se o kvalitativní výzkum).

Jak jsem zjistila, na prevenci rizikového chování se ve škole podílí především školní metodička prevence, ředitelka školy, která má rovněž funkci výchovné poradkyně, a také učitelé. Výskyt rizikových jevů je na škole zjišťován např. pomocí schránky důvěry, sociometrie, ale také tím, když žáci či jiní lidé upozorní na určitý problém. Prevence rizikového chování probíhá na ZŠ Felberova vícero způsoby. Škola se snaží v rámci různých předmětů motivovat žáky ke zdravému životnímu stylu, varovat je před negativními dopady rizikových jevů a informovat, jak se před nimi chránit, nabízí žákům možnosti trávení volného času atd. Jak se zdá, zaměstnanci školy mezi sebou komunikují, vzájemně se radí a informují ohledně výskytu rizikových jevů na škole i hledání možných řešení. Zaměstnanci školy komunikují také s rodiči žáků. Příkladem je rodičovské sdružení ohledně sebepoškozování, kde byli rodiče informováni o možnosti spolupráce se školou, i kdyby mělo jít jen o doporučení, kam se dále obrátit o pomoc.

Škola spolupracuje s dalšími odborníky a institucemi, k nimž patří také SVI ve Svitavách a škola si spolupráci s ním velmi chválí. Jak se zdá, jedná se především o

informační činnost (která spočívá např. v pořádání akcí pro žáky a jejich rodiče a v předávání kontaktů na další instituce).

Do budoucna vidím jako vhodné porovnat prevenci na škole spolupracující se SVI (může jít i o ZŠ Felberova) se prevencí na jiné, nejlépe obdobně velké sídlištní škole, která se SVI ani podobnou institucí nespolupracuje.

Seznam použité literatury a zdrojů

ATKINSON, R. *Psychologie*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. 210 – 495 s. ISBN 80-7178-640-3.

Čábalová, D. *Pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.

ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, s. r. o., 2001. ISBN 80-7178-463-X.

ČERNÁ, A. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. ISBN 978– 80– 247– 4577– 0.

HAMANOVÁ, J., *Rizikové chování v dospívání, Rizikové chování dospívajících a jeho prevence*: 1. odborný seminář, [online], <http://www.cevap.cz/?&lang=CZ&ID=25> In ROZNEROVÁ, J. *Rizikové chování mládeže* [online]. Brno: Masarykova univerzita, lékařská fakulta, katedra ošetřovatelství, 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/142516/lf_b/text.pdf [cit. 2014-06-30].

KOUTNÁ, P. SLUŠNÁ, K. ŽENATOVÁ, Z. LEBEDA, D. *Vybrané formy rizikového chování (: Materiály pro výchovné poradce a etniky prevence na ZŠ a SŠ)*. Praha: Nakladatelství Dr. Jofef Raabe, s. r. o., 2011. 6-7 s. ISBN 978-80-87553-25-1

KURZ, R. *Prevence rizikového chování na základní škole*. Univerzita Karlova v Praze, pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky, 2010.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Druhé, přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. 54 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O., KOLÁČOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v Praxi (: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi)*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MCDOWELL, J. HOSTETLER, B. *Poradenství dospívajícím: snadno srozumitelný a moderní zdroj pomoci k padesáti hlavním problémům, jimž v současnosti čelí mladí lidé*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 2013. ISBN 978– 807– 2552– 825.

NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-267-6 In KURZ, R. *Prevence rizikového chování na základní škole*. Univerzita Karlova v Praze, pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky, 2010.

KURZ, R. *Prevence rizikového chování na základní škole*. Univerzita Karlova v Praze, pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky, 2010.

NOVOTNÁ, M., KREMIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997. ISBN 80-85937-60-3.

PRŮPCHA, J. WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. První vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.

VOCILKA, M., POHUNKOVÁ, J. *Speciálně pedagogická terminologie etopedická*. Praha: Univerzita Karlova, 1985.

Časopisy:

DUCHOŇOVÁ, I. In KURZ, R. *Prevence rizikového chování na základní škole*. Univerzita Karlova v Praze, pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky, 2010.

Internetové zdroje:

MŠMT. *Metodické doporučení k primární prevenci*. Č.J. 21291/2010-28 [online]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/attachments/article/123/Metodicke%20doporuceni%20k%20primarni%20prevenci%20rizikoveho%20chovani.pdf> [cit. 2014-04-01].

STUNDL, E. *Systém včasné intervence ve Svitavách* [online]. Dostupné z: www.rybinova.cz/upload/ERIK.ppt [cit. 2014-06-30].

Legislativní prameny: Vyhláška č. 72/2005 Sb.

Přílohy

Seznam příloh

Příloha A: Příprava rozhovoru

Příloha B: Instituce prevence rizikového chování ve Svitavách

Příloha A: Příprava rozhovoru

Nejprve mi řekněte, jakým způsobem zde realizujete prevenci rizikového chování.

Kdo se na ni nejvíce podílí?

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt rizikových jevů?

S jakými institucemi spolupracujete?

Agrese a násilí

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt agrese a násilí?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci agrese a násilí?

Kdo se na ní podílí?

Nízká motivace ke studiu

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt nízké motivace ke studiu?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci nízké motivace ke studiu?

Kdo se na ní podílí?

Šikana

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt šikany?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci šikany?

Kdo se na ní podílí?

Záškoláctví

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt záškoláctví?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci záškoláctví?

Kdo se na ní podílí?

Vandalismus

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt vandalismu?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci vandalismu?

Kdo se na ní podílí?

Kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt kyberšikan a dalších rizikových forem komunikace prostřednictvím médií?

Jakým způsobem zde realizujete jejich prevenci?

Kdo se na ní podílí?

Užívání návykových látek

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt užívání návykových látek?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci užívání návykových látek?

Kdo se na ní podílí?

Poruchy příjmu potravy, obezita

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt poruchy příjmu potravy?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci poruch příjmů potravy, případně obezity?

Kdo se na ní podílí?

Sebepoškozování

Jakým způsobem zde zjišťujete výskyt sebepoškozování?

Jakým způsobem zde realizujete prevenci sebepoškozování?

Kdo se na ní podílí?

Příloha B: Instituce prevence rizikového chování ve Svitavách

1. Probační a mediační služba Svitavy

Adresa: Lanškrounská 2, Svitavy

Probační a mediační služba poskytuje ve Svitavách program „PUNKT rodina“ zaměřený na mladistvé pachatele trestních činů, a také projekt „Proč zrovna já?“ zaměřený na pomoc obětem trestních činů. Nyní se na ně zaměříme podrobněji.

1.1 Probační program „PUNKT rodina“

Motto: Průšvihy už nedělám, Kámo. Tečka.

Poskytovatel: RUBIKON Centrum

Organizační zajištění: Probační a mediační služba Svitavy, Mgr. Jindřich Čejka, tel: 731 692 758.

Cílová skupina

Cílovou skupinou jsou mladiství pachatelé násilných či majetkových trestných činů, kterým bylo uloženo výchovné opatření – v tomto případě probační program.

Program je určen pro osoby ve věku 15-18 let, které se protiprávní činnosti dopustily opakovaně nebo hrozí vyšší riziko opakování protiprávní činnosti. Klient by neměl mít žádnou psychiatrickou diagnózu ani být aktuálně závislý na návykových látkách. Dostupné z: http://www.rubikoncentrum.cz/download/letak_punkt_rodina_A4.pdf

Cíle programu:

- vytvořit pro účastníky programu příležitost přemýšlet o důsledcích trestné činnosti pro ně samotné, oběti a společnost,
- označit rizikové situace, které vedly ke spáchání trestné činnosti,
- naučit účastníky programu nové strategie vedoucí k dosažení cílů bez konfliktu se zákonem,
- snížit riziko recidivy,
- napomáhat sociální integraci pachatelů,
- chránit společnost.

Projekt „Proč zrovna já?“

Projekt je zaměřen na pomoc obětem Trestních činů (dále jen TČ). Regionální koordinátorkou služeb pro oběti TČ je Mgr. Marie Švadlenková.

Ve Svitavách projekt zajišťují Mgr. Václav Paar a Mgr. Zdenka Hejdová.

Tento projekt zahrnuje následující činnosti:

- poradenství v rámci všech stádií trestního řízení a občanského řízení,
- poradenství o možnostech náhrady škody,
- zprostředkování mimosoudního řešení konfliktů a následků TČ,
- podporu při vyrovnávání se závažnou sociální událostí a následky spáchaného TČ,
- základní právní informace, psychosociální podporu osobní a telefonické poradenství,
- zprostředkování doprovodu na jednání s orgány činnými v trestním řízení a jinými institucemi,
- zprostředkování návazných služeb (jako je např. psychoterapie),
- poskytnutí informací o právech obětí TČ,
- bezpečné prostředí pro sdílení vlastních pocitů.

2. Občanské sdružení Bonanza

Jedná se o nestátní neziskovou organizaci, jejímž posláním je pomoc ohroženým dětem a jejich rodinám. Provozuje tzv. nízkoprahové kluby, kam mohou chodit děti a mládež bezplatně a anonymně.

Nyní se budeme jednotlivým nízkoprahovým klubům věnovat podrobněji.

2.1. Mentorská asistence (MA) (pro děti z 1. stupně ZŠ)

MA je určena pro žáky základních škol, kteří mají problémy ve škole i v osobním životě. Každému je zde přiřazen středoškolský student (mentor), pravidelně se setkávají a student je žákovi nejen pomocníkem při přípravě do školy, ale i starším kamarádem (Bonaza, 2013).

MA je určena žákům z 1. i 2. stupně ZŠ, zde se však budeme věnovat MA pro žáky 1. stupně.

- Služby zahrnují:
- asistenci při vytipování a výběru dětí,
- pomoc dětem s poruchami učení nebo dětem s poruchami chování,
- učení a to, jak by se mohlo stát radostí,
- pomoc rodičům či osobám odpovědným za výchovu dítěte v procesu vzdělávání a sebevzdělávání dětí,
- doprovázení a práci s mentory,
- propojení aktivit MA do dalších programů sdružení nebo v rámci systému prevence dětské delikvence.

2.2 „Drž se na uzdě“

Tento projekt nabízí SAS (dále jen sociálně aktivizační služby) rodinám s dětmi.

Jeho služby mj. zahrnují:

- vyhledávání a vytipování dětí s projevy maladaptivního nebo predelikventního chování,
- spolupráce s OSPOD (spočívající v případových konferencích),
- systematický výcvik sociálních dovedností pro vybrané skupiny dětí ve věku 9 - 15 let,
- systematickou práci s rodinami dětí,
- další navazující služby pro děti ve výcviku i jejich rodiny (víkendové akce, minitábory, zážitkové programy apod.)

2.3 Nízkoprahový klub „Díra“

Tento nízkoprahový klub je určen pro děti, mládež a mladé lidi ve věku 8-20 let, kteří nemají zájem o příliš organizovanou formu trávení volného času. Základním principem tohoto zařízení je předložit zájemcům činnosti a nechat je samotné, jak s nimi naloží, tedy nikoho do ničeho nenutit (Bonaza, 2013).

Služby zahrnují:

- pomoc a podporu dětem a mládeži v nepříznivé sociální situaci,
- prevenci rizikového chování pro jednotlivce i skupiny (zážitkové akce a aktivity),
- rozvoj osobnosti, samostatnosti a odpovědnosti dětí,
- nabídku aktivního využití vol. Času v klubu a ve vazbě na ostatní služby Bonanzy.

2.4 Nízkoprahový klub „Prevence s bonazou (statek ve Vendolí)“

Tento klub nabízí podobné služby jako ostatní nízkoprahové kluby, avšak v prostředí statku s koňmi (Bonaza, 2013).

Zahrnuje:

- pomoc a podporu dětem a mládeži v nepříznivé sociální situaci,
- prevenci rizikového chování pro jednotlivce i skupiny (zážitkové akce a aktivity),
- rozvoj osobnosti, samostatnosti a odpovědnosti dětí,
- nabídku aktivního využití volného času na statku, u koní apod.

3. Krizové centrum J. J. Pestalozziho

Krizové centrum zahrnuje krizovou intervenci, telefonické poradenství (461 321 100, 461 321 200), e-mailové poradenství (kcsvi@pestalozzi.cz). Služby zajišťuje odborný pracovní tým složený ze sociální pracovníce, psychologa, právníka a speciálního pedagoga. Tým pro klienta podle jeho přání a potřeb sestavuje individuální plán a snaží se pro klienta najít nejlepší řešení jeho situace.

Nyní se zaměříme na služby, jaké zajišťuje.

3.1 Mentorská asistence (MA) (pro děti z 2. stupně ZŠ)

Jak jsem se již zmínila výše, MA nabízí služby i pro žáky 2. stupně ZŠ. Těm se budeme věnovat nyní.

Služby zahrnují:

- asistenci při vytipování a výběru dětí,
- organizaci adaptačních kurzů pro děti i mentory,
- pomoc dětem s poruchami chování (např. vztahů se spolužáky, postoji k autoritám apod.),
- využití volného času (s mentorem),
- doprovázení, vzdělávání a práce s mentory,
- propojení aktivit MA do dalších programů krizového centra nebo v rámci systému.

3.2 Právní poradenství

Zahrnuje:

- prevenci zadlužení,
- specifické právní poradenství rizikovým jednotlivcům nebo rodinám se zaměřením na problematiku financí,
- právní posouzení závazkových vztahů,
- finanční analýzy u vybraných jedinců nebo rodin,
- třídění podkladů pro oddlužení,
- podporu klientů při komunikaci s exekutory,
- přípravu a zpracování insolvenčních návrhů,
- stanovování výživného,
- posouzení úředních dokumentů, případně písemnou odpověď (úřadům),
- doprovázení při rozvodu a vypořádání majetku po rozvodu.

3.3 Rodinné terapie

Zahrnují:

- analýzu stávajícího způsobu komunikace v rodinném systému,
- hledání a rozvoj nových možností a dovedností v komunikaci a na řešení vztahových problémů či problémů osobních, jež vyplývají ze vztahového kontextu.

3.4 Krizová pomoc

zahrnuje:

- přímou krizovou intervencí (osobně - tváří v tvář, telefonicky, písemně - dopisem, e-mailem) na následující témata:
- ztráta zdraví či blízkého člověka,
- obava z neúspěchu,
- rozvod, stěhování,
- vztahové problémy,
- láska, nenávisť
- domácí násilí,
- obtížné životní situace,
- neštěstí, nehody a katastrofy,
- sebepoškozování, myšlenky na sebevraždu,
- poruchy příjmu potravy,
- náboženské otázky, nároky okolí,
- týrání, zneužívání, zanedbávání apod.

4. Mateřské a rodinné centrum Krůček Svitavy, z.s.

MC krůček je organizací nabízející aktivity a služby rodičům s malými dětmi. Jejím posláním je být centrem komunitním a integračním, výchovným a vzdělávacím, informačním, poradenským a multigeneračním. Hlavním cílem je přispívat k prevenci sociálního vyloučení a izolace matek a rodin s malými dětmi, připravit těhotné ženy na mateřství a rodičovství, předávat poznatky o výchově dětí a psychologii rodinného života. Nabízí i vzdělávací akce, jakou jsou přednášky a semináře.

Nabízí také SAS pro rodiny s dětmi v azylových zařízeních, kurzy na posílení rod. Kompetencí a aktivity na podporu rodiny. Těmi se budeme zabývat v následujících řádcích.

4.1 SAS pro mladé matky v Kojeneckém ústavu a dětském domově ve Svitavách

Zahrnuje:

- aktivizační a sociálně pedagogické činnosti směřující k budoucí samostatnosti a rodičovské kompetenci matek a posilování vazeb mezi matkou a dítětem,
- následující pedagogické (metody) činnosti:
  - eliminace, substituce, sublimace, aktivizace, pedagogizace prostředí,
  - sociální práce s jednotlivcem nebo skupinou,
  - doprovázení, výcvik, procvičování,
  - arteterapie, hipoterapie, ergoterapie.

4.2 SAS v AD pro matky s dětmi ve Svitavách

Zahrnuje následující služby:

- aktivizační a sociálně pedagogické činnosti směřující k budoucí samostatnosti a rodičovské kompetenci matek a následující pedagogické činnosti:
  - eliminace, substituce, sublimace, aktivizace, pedagogizace prostředí,
  - učení a jak na něj (práce s dětmi i matkami)
  - poradna tety Aničky - sociální práce s jednotlivcem nebo sk.,
  - doprovázení při vyřizování osobních záležitostí, výcvik, procvičování,
  - arteterapie, hipoterapie, ergoterapie.

4.3 SAS ve výcvikových a resocializačních bytech města Svitavy

Zahrnuje:

- nácvik a procvičování činností spadajících do rodičovských kompetencí spojených se zvládnutím péče o děti a domácnost,
- spolupráci a asistenci v procesu vzdělávání dětí (ve spolupráci s matkami nebo partnery),
- psychologickou podporu při řešení problémů (jako výchova, vztahy – rodinné, a to jak předchozí, tak současné apod.)

4.4 Projektové, komunitní a volnočasové aktivity pro matky s dětmi v MC

Zde MC nabízí komunitní a volnočasové činnosti.

Rodinám s dětmi zde nabízí následující projekty:

- „Centrum pro rodinu“, který je zaměřen na podporu rodin s dětmi na Svitavou s cílem nabídnout rodinám komplexní služby vedoucí k posilování funkčních vztahů a předcházení negativním vlivům v rodině,
- „Mám rodinu a podnikám“, jehož snahou je přispět ke sladování pracovního a rodinného života,
- „Flexi práce s rodinou“, jehož hlavním cílem je přispět ke sladování pracovního a rodinného života díky využívání flexibilních forem práce a odbourání diskriminací na trhu práce mezi muži a ženami ve Svitavách a okolí. Nyní se budeme konkrétněji věnovat nabízeným komunitním a volnočasovým činnostem.

Komunitní činnosti (např.):

- kontaktní centrum (včetně víkendů),
- vzdělávací aktivity a kluby rodičů (přednášky, kurzy první pomoci apod.),
- rodičovské skupiny,
- poradenské služby (těhotenství, zdravotní, finanční, logopedická, psychologická, laktační).

Volnočasové činnosti:

- „Táta dneska frčí“,
- Hledání skřítků,
- jóga pro děti i matky apod.

5. Poradna pro rodinu pardubického kraje, pracoviště Svitavy, Riegrova 2063/11

Poradna nabízí služby v oblasti odborného sociálního poradenství a v oblasti náhradní rodinné péče (dále jen NRP). Nyní se těmto oblastem se budeme věnovat podrobněji.

5.1 Služba - odborné sociální poradenství

Zahrnuje:

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
- videotrénink interakcí u vybraných rodin (osob odpovědných za výchovu),
- přípravy k mediaci apod.

5.2 Oblast náhradní rodinné péče

Zahrnuje:

- vyhledávání nových zájemců o NRP,
- psychologické posouzení žadatelů a dětí,
- přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,
- přípravu k přijetí dítěte do rodiny,
- poradenskou pomoc před a po přijetí dítěte do rodiny,
- následnou péči pro náhradní rodiny - pravidelné skupinové konzultace o výkonu pěstounské péče,
- telefonickou krizovou linku pro náhradní rodiny.

6 Květná zahrada, z.ú..

Toto občanské sdružení nabízí služby jako Dům na půl cesty, ZDVOP „Květináč“, Sociální firma, a také preventivní programy. Těmto jednotlivým službám se nyní budeme věnovat podrobněji.

6.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc „Květináč”

Toto zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP) poskytuje pomoc dítěti, které:

- se ocitlo bez jakékoliv péče,
- je ohroženo na zdraví nebo na životě,
- se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku,
- je tělesně či psychicky týrané nebo zneužívané,
- se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva.

Dítě může být umístěno do ZDVOP podle § 42 z. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí na základě:

- rozhodnutí soudu,
- žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností,
- žádosti zákonného zástupce dítěte,
- žádosti samotného dítěte.

6.2 Dům na půl cesty Květná Zahrada

Služba je poskytována mladým lidem zpravidla do 26 let věku, kteří po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, vrací se z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, z výkonu trestu odnětí svobody, ochranné léčby, nebo jsou v obtížné životní situaci – bez přístřeší, potřebné pomoci a podpory.

Zahrnuje zejména:

- poskytnutí ubytování,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- aktivity zaměřené na budování pracovních vztahů,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů při obstarávání osobních záležitostí.

6.3 Sociální firma

Služba je poskytována mladým lidem zpravidla do 26 let věku, kteří po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, vrací se z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, z výkonu trestu odnětí svobody, ochranné léčby nebo jsou v obtížné životní situaci – bez přístřeší či bez potřebné pomoci a podpory.

Zahrnuje zejména:

- zajištění střednědobé praxe ve svitavských firmách nebo organizacích partnerů,
- pracovní činnosti na statku sdružení,
- pracovní činnosti jako zakázky partnerů nebo firem (podniků) v regionu.

6.4 Středisko výchovné péče

V současnosti je ve fázi přípravy provozu.

7 Občanské sdružení Laxus o.s.

Toto občanské sdružení nabízí terénní programy a ambulantní služby.

7.1 Centrum terénních programů

Zahrnuje pomoc:

- injekčním uživatelům drog (dále jen UD),
- sexuálním partnerům (partnerkám) UD,
- neinjekčním uživatelům nealkoholových drog,
- osobám blízkým UD (žijícím ve společných domácnostech, rodičům apod.)

Cíle ve vztahu ke klientům jsou následující:

- Vyhledávání uživatelů drog v jejich přirozeném prostředí a jejich navázání na služby Centra terénních programů Pardubického kraje,
- poskytování služeb vedoucích k minimalizaci rizik spojených s užíváním drog,
- ovlivňování životního stylu klientů směrem k bezpečnějšímu užívání drog a ke stabilizaci sociální a zdravotní situace,
- odkazování a zprostředkování dalších služeb.

7.2 Centrum ambulantních programů

Zahrnuje pomoc:

- uživatelům nelegálních drog (i ve fázi experimentu),
- osobám majícím potíže s nadužíváním alkoholu,
- osobám se sklonek k patologickému hráčství (gambling, sázky na sportovní zápasy),
- osobám blízkým (rodiče, partneři).

Poskytované služby:

- ambulantní léčba – intervence zaměřené na řešení a udržení abstinence,
- zvyšování kompetence UD své problémy aktivně řešit,

- zajištění psychologického a psychiatrického vyšetření,
- poskytování informačního servisu k předmětné problematice,
- krizová intervence – individuální práce s klientem v krizi s cílem stabilizovat stav klienta a minimalizovat možná rizika,
- zprostředkování návazné péče,
- poradenství pro rodiče a osoby blízké ,
- poradenství partnerům a osobám blízkým při společném soužití s uživateli drog a alkoholu.